3-6 YAŞ OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARIN SOSYAL YETKİNLİK, SALDIRGANLIK VE KAYGI DÜZEYLERİ İLE ANNELERİNİN KAPSAYICI İŞLEV DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Simge Direk
18 11 80 102

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Elif Yavuz Sever

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Nisan, 2021

3-6 YAŞ OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARIN SOSYAL YETKİNLİK SALDIRGANLIK VE KAYGI DÜZEYLERİ LE ANNELERİNİN KAPSAYICI İŞLEV DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Simge Direk

18 11 80 102

Orcid: 0000-0002-8389-5510

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Elif Yavuz Sever

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Nisan, 2021

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Tezimin teşekkür yazısına kıymetli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Elif Yavuz Sever hocam ile başlamak istiyorum. Bilgi birikiminiz, pozitif düşünceleriniz her zaman beni güçlü kıldı. Sizin gibi ışık kaynağının karşıma hep çıkması dileğiyle. Sonsuz desteğinize teşekkür ederim.

Tezimin temelini atmamı sağlayan, düşüncelerimin, meslek hayatımın mimarı değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Neslihan Zabcı'ya teşekkür ederim. Tez sürecinde tanıdığım, eğitimlerinden kendime çok şey kattığım sevgili hocam Uzm. Psikolog Funda Akkapulu Aydın'a teşekkür ederim.

Beni tek başına büyüten, yaşadığımız hiçbir zorluğu hissettirmeyen, koşulsuz sevgisini her zaman hissettiğim biricik annem Nilgün Kumaşbay'a teşekkür ederim.

Varlıkları ile bana güç veren manevi ablam ve abim Ebru ve Erdem Ova'ya çok teşekkür ederim.

Üniversite sıralarında başlayan arkadaşlığımızın yüksek lisansta devam etmesiyle birlikte en yakın arkadaşım olan biricik meslektaşım Uzm. Klinik Psikolog Merve Cansın İmanoğlu'na her zaman yanımda olduğu için, ne zaman düşsem beni kaldırdığı için teşekkür ederim.

Yüksek lisansta tanıdığım, bilgi birikimi ile her zaman yanımda olan meslektaşım Uzm. Klinik Psikolog. Can Hasateş'e teşekkür ederim.

Hayatımın en zor dönemine denk gelen tezime teşekkür ederim. Kendime olan inancıma teşekkür ederim. Üretebilme gücüme teşekkür ederim. Yaşadığım zor geçmişe beni güçlendirdiği için teşekkür ederim.

Biricik anneannem Gülten Kumaşbay'a...

Çocukluğuma, yeni hayatıma ve uzmanlığıma...

Simge Direk

Nisan, 2021

ÖZ

3-6 YAŞ OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARIN SOSYAL YETKİNLİK, SALDIRGANLIK VE KAYGI DÜZEYLERİ İLE ANNELERİNİN KAPSAYICI İŞLEV DÜZEYİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Simge Direk
Yüksek Lisans Tezi
Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Elif Yavuz Sever
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021

Bu çalışma, 3-6 yaş arası okul öncesi çocukların annelerinin kapsayıcı işlev düzeyi ile bu çocukların saldırganlık, içe dönüklük ve sosyal yetkinlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul'da yaşayan 3-6 yaş arası çocuğu olan 112 anne ve okul öncesi eğitimde çalışan 112 öğretmen oluşturmaktadır. Değişkenlerin değerlendirilebilmesi için Ebeveyn- Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeği, Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 ölçeği ve araştırmacı tarafından hazırlanan Demografik Bilgi Formu kullanılmıştır. Pearson Korelasyon Analizi sonuçlarına göre çocukların annelerinin kapsayıcı işlev düzeyleri ile çocukların sosyal yetkinlik düzeyleri arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu, çocukların saldırganlık düzeyleri ve anksiyete-içe dönüklük arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Regresyon analizi sonuçlarına göre annelerin kapsayıcı işlev düzeylerinin çocukların sosyal yetkinlik düzeyleri üzerinde pozitif yönlü, saldırganlık düzeyleri üzerinde negatif yönlü ve çocukların anksiyete-içe dönüklük düzeyleri üzerinde negatif yönlü bir etkisi olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular literatürdeki bilgiler çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Yetkinlik; Saldırganlık; Anksiyete; Annenin Kapsayıcı İşlevi.

ABSTRACT

MONITORING THE RELATIONSHIPS BETWEEN SOCIAL COMPETENCE, AGRESSİON AND ANXIETY LEVELS OF 3-6-YEAR-OLD CHILDREN AND THEIR MOTHER'S CONTANING FUNCTION

Simge Direk
Master Thesis
Department of Psychology
Clinical Psychology Programme
Advisor: Asst. Prof. Ayşe Elif Yavuz Sever
Maltepe University Graduate School, 2021

This study aims to investigate the relationship between social competence, aggression and anxiety levels of 3-6-year-old children and their mother's containing function. The study group of this research consists of 112 mothers having 3–6-year-old children living in Istanbul and 112 teachers working in pre-school education. In order to evaluate the variables, Parental Child Containing Function and Social Competence, Behavior Evaluation in Children ages 3 to 6 years (SCBE-30) and Demographic Information Form prepared by the researcher were used. According to Pearson Correlation Analysis results, there is a significantly meaningful relationship between mother's containing function and children's social competence in a positive way, and moderately meaningful relationship of children's aggression and anxiety-introversion levels in a negative direction. According to results of regression analysis, it was determined that mother's containing function has positive effect on children's social competence levels, a negative effect on the aggression levels, and negative effect on the anxiety-introversion levels of the children. The results are discussed within the framework literature.

Keywords: Social Competence; Aggression; Anxiety; Mother's Containing Function

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
TABLOLAR LİSTESİ ix
KISALTMALAR xi
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
1.1. 3-6 Yaş Gelişim Dönemi 3
1.1.1. Psikoseksüel Gelişim 3
1.1.1.1. Fallik Dönem 3
1.1.2. Psikososyal Gelişim 4
1.1.2.1. Girişimciliğe Karşı Suçluluk 5
1.2. Erken Dönem Nesne İlişkileri 7
1.2.1. Wilfred R. Bion 8
1.2.1.1. Annenin Kapsayıcı İşlevi 8
1.2.2. Donald W. Winnicott 10
1.2.2.1. Yeterince İyi Annelik ve Annenin Tutma İşlevi 10
1.2.3. Melanie Klein 12
1.2.3.1. Yansıtmalı Özdeşim 12
1.2.4. Sigmund Freud 13
1.2.4.1. Annenin Uyarı Kalkan İşlevi 13
1.2.5. John Bowbly 14
1.2.5.1. Bağlanma Kuramı 14
1.3. Dışsallaştırma ve İçselleştirme Davranış Problemleri 15
1.3.1. Sosyal Yetkinlik 16
1.3.2. Saldırganlık 17
1.3.3. Kaygı 19
1.4. Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Kaygı ile İlgili Yapılan Çalışmalar 21
1.5. Kapsayıcı İşlev ile İlgili Yapılan Çalışmalar 23
1.6. Araştırmanın Amacı 23
1.7. Araştırmanın Önemi 24
1.8. Araştırma Soruları ve Hipotezleri 24
BÖLÜM 2. YÖNTEM 26
2.1. Araştırma Modeli 26
2.2. Evren ve Örneklem 27
2.2.1. Ebeveynlerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları 27
2.2.2. Çocukların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları 28
2.2.3. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mesleki Tecrübelerine Göre Dağılımları 29
2.3. Veriler ve Toplanması 30
2.3.1. Bilgilendirilmiş Onam Formu 30
2.3.2. Demografik Bilgi Formu 30
2.3.3. Ebeveyn Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeği (KİO) 31

2.3.4. Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği 32
2.3.5. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması 32
BÖLÜM 3. BULGULAR VE YORUMLAR 33
3.1. 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeylerine Ait Betimsel Bulgular 34
3.2. 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeylerine Ait Betimsel Bulgular 34
3.3. Elde Edilen Verilere Ait Normal Dağılım Analizi Sonuçları 34
3.4 Sosyo-demografik Değişkenler ile Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeyleri Arasındaki İlişkisine Ait Bulgular 35
3.4.1.Anne Yaş Değişkenine Ait Bulgular 35
3.4.2. Anne Eğitim Değişkenine Ait Bulgular 36
3.4.3. Anne Gelir Değişkenine Ait Bulgular 36
3.4.4. Çocuk Cinsiyet Değişkenine Ait Bulgular 37
3.5. Sosyo-demografik Değişkenlerin Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeyleri Arasındaki İlişkisine Ait Bulgular 38
3.5.1. Anne Yaş Değişkenine Ait Bulgular 38
3.5.2. Anne Eğitim Değişkenine Ait Bulgular 39
3.5.3. Anne Gelir Düzeyi Değişkenine Ait Bulgular 40
3.6. 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeyleri ile Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular 42
3.7. 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerinin Kapsayıcı İşlev Boyutlarının Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Bulgular 43
3.7.1. Sosyal Yetkinlik Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Bulgular 44
3.7.2. Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Bulgular 44
3.7.3. Anksiyete Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Bulgular 45
3.8. 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeylerinin Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anskiyete Düzeyleri Üzerindeki Etkisi 46
3.8.1. Sosyal Yetkinlik Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Bulgular 46
3.8.2. Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Bulgular 46
3.8.3. Anskiyete Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Bulgular 47
3.9. Araştırma Kapsamında Kullanılan Ölçeklere Ait Güvenirlik Analizleri 47
BÖLÜM 4. TARTIŞMA 49
4.1. Klinik Uygulamalara Katkıları 54
4.2. Araştırmanın Sınırlılıkları 55
4.3. Öneriler 57
4.4. Sonuç 57
EK'LER 60
KAYNAKÇA 69

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ebeveynlerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları 27
Tablo 2: Çocukların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları..... 28
Tablo 3: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mesleki Tecrübelerine Göre Dağılımları 30
Tablo 4: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeylerine Ait Betimsel Bulgular..... 34
Tablo 5: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeylerine Ait Betimsel Bulgular 34
Tablo 6: Elde Edilen Verilerin Dağılımına Ait Bulgular..... 34
Tablo 7: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeylerinin Anne Yaş Gruba Göre Farklılarına Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonucu..... 35
Tablo 8. 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeylerinin Anne Eğitim Gruba Göre Farklılarına Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonucu..... 36
Tablo 9: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeylerinin Anne Gelir Gruplarına Göre Farklılarına Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonucu..... 36
Tablo 10: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeylerinin Çocuğun Cinsiyetine Göre Farklılarına Ait Tek Bağımsız Örneklem T-Testi Sonucu..... 37
Tablo 11: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerinin Kapsayıcı İşlev Düzeylerinin Anne Yaş Gruba Göre Farklılarına Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonucu 38
Tablo 12: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerinin Kapsayıcı İşlev Düzeylerinin Anne Eğitim Gruba Göre Farklılarına Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonucu 39
Tablo 13: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerinin Kapsayıcı İşlev Düzeylerinin Anne Gelir Düzeyine Göre Farklılarına Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonucu..... 40
Tablo 14: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeyleri İle Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Ait Pearson Korelasyon Analizi Sonucu 42
Tablo 15: 3-6 Yaş Okul Öncesi Annelerin Kapsayıcı İşlev Boyutlarının Çocukların Sosyal Yetkinlik Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu..... 44
Tablo 16: 3-6 Yaş Okul Öncesi Annelerin Kapsayıcı İşlev Boyutlarının Çocukların Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu 45

Tablo 17: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerin Kapsayıcı İşlev Boyutlarının Çocukların Anksiyete Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu..... 45
Tablo 18: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeylerinin Çocukların Sosyal Yetkinlik Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu..... 46
Tablo 19: 3-6 Yaş Okul Öncesi Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeylerinin Çocukların Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu 47
Tablo 20: 3-6 Yaş Okul Öncesi Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeylerinin Çocukların Anksiyete Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu 47
Tablo 21: Araştırma Kapsamında Kullanılan Ölçeklere Ait Güvenirlik Analizleri Sonuçları 48

KISALTMALAR

SY: Sosyal Yetkinlik
KS: Kızgınlık-Saldırganlık
Aİ: Anksiyete-İçe Dönüklük
TDK: Türk Dil Kurumu

ÖZGEÇMİŞ

Simge Direk

Psikoloji Anabilim Dalı

Eğitim

Derece Yıl	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Y.Ls.	2021 Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı
Ls.	2017 Yeditepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Anabilim Dalı
Lise	2012 Ahmet Şimşek Koleji

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
04.2018 -01.03.2021	Çınar 2 Bakım Merkezi, İstanbul, Psikolog
2019	T.C. Adalet Bakanlığı Bakırköy Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, İstanbul, Stajyer Klinik Psikolog
2017	Hayrullah Kefoğlu Anadolu Lisesi, Stajyer Psikolog
09-12. 2017	İdeal Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Psikolog

Mesleki Birlik/Dernek Üyelikleri

Yıl	*:Kurum*
2010 - Üye	:Türk Psikologlar Derneği

BÖLÜM 1. GİRİŞ

İnsan gelişimin en kritik evresi olarak bilinen erken çocukluk dönemi, insan hayatını şekillendiren, kişisel farklıların ortaya çıktığı ve ileriki yaşamını etkileyen evre olarak bilinmektedir (Tunçeli ve Zembat, 2017). İnsan davranışlarını ve kendilik tasarımı ile ilgili temeller bu dönemde atılmaktadır (Klein, 2011; Mahler, 2012).

Çevresel etkilere en duyarlı dönem olan erken çocukluk döneminde bebeğin bakım veren ile olan ilişkisi çocuğun sağlıklı bir kişilik geliştirmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir (Kapısız ve Karaca, 2018; Karabekiroğlu, Arman ve Berkem, 2008). Freud (1905), bebeğin ilk sevgisinin ‘’meme’’ olduğunu belirtir ve ‘’memenin’’ bebeğin dürtülerinin doyuma ulaşması için yöneldiği bir nesne olduğunu ifade eder. Freud (1914) daha sonradan nesnenin oral sevgiden daha öte olduğunu ve annenin bebeği sevmesinin, öpmesinin ve sallamasının öneminden bahsederek erken dönemde bebeğin bakım veren ile ilişkisinin önemine değinmektedir.

Anne ve bebek arasında doğum ile birlikte sembiyotik ilişki başlar. Bebek, annenin benliğinin bir kısmını temsil etmektedir. Bebeğin ötekine muhtaç konumu nedeniyle gereksinimlerinin bakım veren tarafından karşılanması gerekir. Erken dönem ilişkilerini emosyonel iklim olarak adlandıran Spitz, anne ile bebek arasındaki ilişkinin bebeğin gelişimini etkilediğini belirtmiş olup annenin yaşadığı ruhsal sorunların bebekte etki yaratabileceğini belirtir (Spitz’ten aktaran Gürdal Küey, 2007). Anne ile ilişki içinde olan bebeğin hayatından en az üç ay süre ile annenin ayrılması durumunda Spitz (1965), bebekte ‘’anaklitik depresyon’’ adını verdiği kavramın gelişebileceğini belirtmiştir.

Bakım verenin annenin ruhsallığı bebek gelişiminin belirleyici unsurları arasındadır. Çünkü bebek dünyaya geldiğinde içeriden (açlık gibi) ve dışarıdan (annenin gelip gitmesi) birçok uyarana maruz kalır. Bu uyaranları anlamlandırmak için bebek yeterli ruhsal aygıta sahip değildir ve bebek için bu anlamlandırmayı yapacak olan kişi annedir. Annenin, sadece bebeğin bakım ihtiyaçlarını karşılamakla kalmaz, ruhsal ihtiyaçlarına da kulak vermesi gerekmektedir. (Göka, Yüksel, Göral ve Göral, 2006;

Zabcı Erol ve Şimşek, 2018). Harry Howlow (1958)'un maymunlar üzerinde yaptığı çalışmaya göre telden yapılmış anne figürüne maymunların beslenmek için gittikleri, havlu anne figürüne de korktuklarında gitmeleri, bebeğin bakım veren ile olan ilişkisinin duygusal tarafını kanıtlar niteliktedir. John Hophins (1915) de yetim bebekleri gözlemlediği çalışmasında sevgi ilişkisinden yoksun olan bebeklerin fiziksel gelişiminin ve hayatta kalmasının etkilerine vurgu yapmıştır (Gerrig & Zimbardo, 2013). Spitz (1965)'in II. Dünya Savaşı sonrası annelerinden ayrılmış bebeklerin, anne/bakım veren tarafından büyütülen bebeklere kıyasla duygusal ve fiziksel olarak problem yaşadığını belirtmiştir.

Annenin bebeğinin ruhsal ihtiyaçları karşılarken bebeği ile kurduğu ilişkinin, davranış biçimlerinin, bebeğin ihtiyaçlarının nasıl karşılandığının da önemi vardır. Bebeğin yetişkinlik döneminde kendine ve diğerlerine dair değerlendirmelerinin bu ilişkinin bir sonucu olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Tüzün ve Sayar, 2006). Anne kendi düşlem kapasitesiyle, bebeğin dünyasındaki baş edilemez, anlamlandırılamayan uyaranları baş edilebilir hale getirir. Bu dönüştürme işlemi ise annenin kapsayıcı işlevi olarak tanımlanmaktadır. Anlamlandıramayan, kapsanamayan uyaranlar, dürtü ve duygulanımlar karşısında çaresiz kalan bebekte simgeleştirme gelişemez. Bunun sonucunda ise bebeğin saldırgan dürtüsü eyleme geçebilir ya da kendine dönebilir (Akyol ve Zabcı, 2019; Bion, 1965).

Bebeğin yaşamının ilk yıllarında bakım veren nesnesi ile ilişkisi daha çok sözel olmayan ifadelere, mimiklere ve bilinçdışı aktarımlara dayanır. Bebeğin dil gelişimi itibariyle de bu ilişkinin niteliğinin çocukta yarattığı etkiler daha görünür boyutlara ulaşabilmektedir. Okul öncesi dönemde üçüncü ile kurulan ilişkide gözlemlenen bir takım davranış problemleri bebeğin erken dönem yaşantısında bakım veren nesne ile kurduğu ilişkinin bir sonucu olabileceği düşünülmektedir. Çocuklarda dürtüsellik olarak ortaya çıkan saldırganlık/dışa yönelim davranışlarının ya da içe kapanıklık, endişe gibi içe yönelim davranışlarının kaynağını anlamlandırmak için önemli olduğu düşünülmektedir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, çocuklarda sosyal yetkinlik, saldırganlık veya anksiyete-içe dönüklük ile annenin kapsayıcı işlev düzeyi arasındaki ilişki araştırılmıştır.

1.1. 3-6 Yaş Gelişim Dönemi

Okul öncesi olarak bilinen 3-6 yaş aralığı, çocukların oyun ile deneyimi kazandıkları, yetişkinlik hayatının temellerinin atıldığı bir dönemdir (Yörükoğlu, 2002). Temel olarak çocuklar bu dönemde akranlarıyla daha fazla vakit geçirmeye başlar, paylaşım ve yardımlaşma kavramları gelişir ve kendi bedenini keşfederler (Apaydın Demirci, Arslan ve Temel, 2020).

Bir sonraki bölümde farklı kuramcıların 3-6 yaş gelişim dönemi ile ilgili tanımlamalarına yer verilecektir.

1.1.1. Psikoseksüel Gelişim

Sigmund Freud (1915) ortaya koyduğu psikoseksüel gelişim evrelerini, ‘’birbirini izleyen evrelerden oluşan ‘’libido örgütlenmesi’’ olarak açıklar. Çocuğun sağlıklı ruhsal gelişimini tamamlaması ancak bu evrelerde doyum sağlanması ile ilgili olduğundan bahseder. Erojen bölgelerin hâkim olduğu evrelerden bir diğerine geçiş ani ve kesin olmaz ve libidinal enerjinin önceki evrede saplanması, birtakım patolojilerin temelini oluşturmaktadır. Evrelerde yaşanılan fazla doyum, saplantılar ya da engellemeler olabilir. O evrede yaşanılan saptantılar, yine o dönemin özelliklerin taşınmasına yol açmaktadır (Taymur ve Türkçapar, 2012).

1.1.1.1.Fallik Dönem

Fallik dönem, Freud (1923)’un ortaya koyduğu psikoseksüel gelişim evrelerinden üçüncüsüdür. Fallik dönem anal dönemin sonunda başlar ve latans dönemin başlangıcına kadar sürer. Fallik kelimesinin anlamı Latincede ‘’phallus’’ yani erkek cinsel organı anlamına gelmektedir. Çocuğun sahip olduğu cinsel dürtüler, yeni doğanda oral yani ağız bölgesinde şekillenirken, 3-4 yaş fallik dönem itibariyle genital haz bölgelerinin keşfi ile görünür hale gelir. Bu dönemin başlıca özellikleri olarak çocuklarda bilinçdışı ebeveynlere sahip olma fantezisi oluşur, anne babayı gözetleme davranışları başlar ve cinsel dürtü kendini gösterir. Cinsel dürtüyü, yetişkinin

cinselliğinden farklı olarak erojen bölgelerden alınan haz olarak tanımlanmaktadır (Freud, 1923).

Çocuklarda, cinsel organlarının kadınlarda ve erkeklerde aynı olmadığı farkındalığı oluşur ve merak konusu olur. Bu dönem, erkeklerde ve kızlarda farklı olarak yaşanır. Bilindışı fantezi olarak gelişen bu evrede, kızlarda, penisin yokluğunun farkındalığı fallusa sahip olma arzusu doğurur, cezalandırıldığını düşünür. Annenin de penisinin olmadığını fark eder. İlk nesnesi olan annesi onu penisten mahrum bıraktığı için onu suçlar. Penisin babada olduğu fark ettiğinde ise babanın penis vereceğini umut ederek, düşlemsel olarak babadan çocuk sahibi olma arzusu doğar. Annesinin yerini almak isteyen çocuk, annesinin sevgisini kaybedeceğinden korkar. Kız çocukta, anneden babaya olmak üzere nesne yön değiştirmesine karşıt erkek çocukta nesne yön değiştirmez (Freud, 1924).

Erkek çocukta ise cinsel arzularını ilk nesnesi olan annesine yöneltir, babasının yerini alma isteği ile annesi ile sevgili olma düşlemi vardır. Anne ve babanın çift olması, anne ile sevgili olma arzunun doyuma ulaşamaz. Babaya karşı yoğun nefret duygusu ve sonucunda hayal kırıklığı hisseder. Bilinçdışında babadan gelecek olan ceza korkusu ile cinsel dürtü bastırılır. Bu ceza korkusuna ‘’kastrasyon endişesi’’ denir. Erkeğin deneyimlediği ödipal karmaşa anneye duyulan cinsel dürtünün azalması ile son bulur (Freud, 1924).

Fallik dönemde çocuğun üçüncü olarak kendini dışarıda konumlandırılabilmesi, anne baba ilişkisinde kopukluk olmaması çocukta cinsel dürtünün bastırılması noktasında önemli bir yere sahiptir. Freud, dürtülerin bastırılması için sınır gerektiğini ve evin içerisinde mahremiyet olmasına vurgu yapmaktadır. Dürtünün aşırı sınırlandırılması ve sınırların olmayışı, patolojik belirtilerin ortaya çıkmasındaki iki uç sınır olarak değerlendirilmektedir. Çocuğun annesiyle veya babasıyla çift olma düşlemleri gerçekleştiği taktirde, bir sonraki dönem olan latans dönemde çocuk cinsel ve saldırgan dürtüsünü sürmeye devam etmektedir (Zabcı, 2014).

1.1.2. Psikososyal Gelişim

Erik Erikson'un kuramı olan psikososyal gelişim, Freud'un geliştirdiği kuramın temel ögelerinden birçoğunu kabul etmesine rağmen kişilik gelişimin çocukluk döneminin ilk yıllarında biçimlenmediğine, yaşam boyu olduğunu öne sürmüştür (Elkind, 1978). Yaşam boyu olan kişilik gelişimi, çatışmalar ve baş edebilmeler olarak kendini göstermektedir. Çatışmalar çözüldüğünde kişinin gelişimini biçimlendirir. Önceki evrede çözülemeyen çatışmalar, krizler sonraki evrenin üzerine kurulmaktadır (Erikson, 1968).

1.1.2.1. Girişimciliğe Karşı Suçluluk

Freud'un psikoseksüel gelişim kuramında fallik döneme karşılık gelen dönem Erikson'un psikososyal gelişim kuramında girişimciliğe karşı suçluluk evresidir (Elkind, 1970). Bu dönem Erikson'un üçüncü aşaması olup yaklaşık üç buçuk yaş itibariyle başlayıp altı yaşa kadar devam etmektedir. Çocuk, gerçeklikte anlamlandıramadığını fantezide geliştirmektedir. Fantezide geliştirdiğini ise rol denemeleriyle gerçek yaşamda özendiğini gerçekleştirir. Bu özellik ''girişim''dir. Aktif olma, kendini tanımlama ve hayal gücünü tatmin etmek için eğlenceli projeler planlamak bu dönemin ana getirileri arasındadır. Belirli hedefler geliştirirken girişimlerde bulurken çevresini keşfetmeye başlar, cinsiyetin keşfiyle birlikte merak duygusu hissedilir (Erikson, 1968).

Bahsi geçen girişimcilik sürecinde çocuk girişimciliğine karşı cevap verecek birini aramaktadır, bu girişimcilik duygusu ebeveynler tarafından desteklenmelidir. Bu evrede, başarısızlıklarını gördükçe çevresindeki kişilere saldırgan davranışlar sergilemekte olup bu davranışların saldırganlık olarak nitelendirilmesi doğru değildir. Saldırgan davranış karşısında ebeveynlerin aşırıya kaçan cezalandırıcı veya kısıtlayıcı yanıtları suçluluk duygunu beraberinde getirmektedir. Suçluluk duygusunun hiç yaşanmaması da benzer şekilde yaratıcılığa ve ötekilerle olan ilişkinin ketlenmesine yol açmaktadır. Girişimcilik başarılı şekilde inşa edilmesiyle birlikte kişinin kendi özerkliği konusunda farkındalık sağlamasına yol açar (Bee ve Boyd, 2009; Erskine, 2019; Dereboy, 1993). Çocuğun yaptıklarının baskılanması bir suçluluk hissetmesine neden olmakla birlikte her yaptığının onaylanması da ahlaki gelişimini olumsuz etkilemektedir (Erikson, 1968).

1.2. Erken Dönem Nesne İlişkileri

"Başlangıç, anneyle mutlu ilişkidir bence; bütün yaşam boyunca nefret ve kaygıyı bu ilişki hafifletir ve insana yaşlılığında bile destek ve tatmin duygusu verir ‘’

(Klein, 1957)

‘’ Nesne ilişkileri’’ okulunun kurucusu olarak Melanie Klein kabul edilmektedir (Klein, 1957). Klein, dürtü kuramı ve nesne ilişkileri üzerinde çalışırken, Fairbairn ve Sullivan ise nesne ilişkileri ve davranış üzerine çalışmalar yapmışlardır (Kernberg, 2009). Sullivan, kuramın öncüleri olarak kabul edilmektedir ve kişiler arası deneyimlerin öneminden bahsetmektedir (Uyar Suiçmez, 2017). Klein, Fairbairn ve Winnicott ise preödipal dönemdeki anne ile bebek ilişkileri ile öne çıkmaktadır. Bion ise ‘’annenin kapsayıcı işlevi’’ kavramından bahsetmektedir.

Nesne ilişkileri kuramı, klasik psikanalitik kuralları temel almaktadır. Psikanalitik kuram dürtü ve iç çatışmalar ile ilgilenirken; nesne ilişkileri kuramını çocuğun ötekilerle olan ilişkileri ile ilgilenmektedir (Burger, 2006). Freud, içgüdüsel dürtüler üzerinde durmasına karşın, nesne ilişkileri kuramcıları sosyal ve çevresel etkilere, anne çocuk etkileşimine vurgu yapmaktadır. Nesne ilişkileri kuramcılarına göre, kişilik bebeklikte oluşmaktadır. Çocuğun kişilik gelişiminde güçlü bir kendilik oluşturması için temel nesnesi olan annesinden ayrışmak olduğunu belirtirler (Schultz ve Ellen Shultz, 2007).

Bebek ile annenin ilişkisi bebek dünyaya gelmeden önce annenin zihninde başlar. Annenin bilinçdışında bebeğe hissettikleri bilinçdışı aktarım ile bebeğe geçer. Annenin arzusu, bebeği düşlemesi annenin bebek ile ilişkisini başlatan süreçlerdir. Bebek ise dünyaya geldiğinde, kendisini annesi üzerinden görür; ben ve öteki ayrımı yoktur. Tamamen annenin içinde yaşar ve bu nedenle de annenin bebeği arzulaması bebeğin ruhsallığında önemli bir yere sahiptir. Bebeğin yaşamsal varoluşunu sürdürebilmesi için fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarının anne tarafından karşılanmasına ihtiyacı vardır. Nesne ile olan ilişkide herhangi bir zedelenme, çocuğun karakterinde bozulmaya sebep olup, huzurunu ve güven duygusunu etkilemektedir. İlk nesnesinin

sağlamlığı, kişilik gelişiminin temelinde önemlidir (Klein, 1957). Anne tarafından çocuğun gereksinimleri yeterli düzeyde karşılanmaması halinde patoloji gelişebileceği, benlik kavramının gelişimindeki problemler, ilgili alan yazıda vurgulanmaktadır (Tüzün ve Soner, 2006). Bowbly (1944), suçlu kişilerle ilgili yaptığı çalışmada, erken dönem bağlanma problemlerinin olduğunu ve bu sebeple de yetişkinlikte bağlanma bozukluğu olarak kendini gösterdiğini belirterek erken dönem nesne ilişkilerinin önemini belirtmiştir.

Bir sonraki bölümde nesne ilişkileri kuramcılarına ait tanımlamalara yer verilecektir.

1.2.1. Wilfred R. Bion

1.2.1.1. Annenin Kapsayıcı İşlevi

Wilfred Bion'un kuramı anne ve bebek arasındaki ilişkinin önemini vurgulayan, annenin ruhsal yapılanmasının niteliğine önem veren bir kuramdır.

Bebek anne karnında tam doyumun deneyimlendiği yer iken doğum ile birlikte Bion'a göre (1959; 1962) ruhsal olarak başa çıkamadığı birçok uyarana maruz kalmaktadır. Bebek zihinsel olarak işlem yapacak ve düşünce üretecek bir aygıta sahip değildir. Bion (1962), bebeğin ruhsal olarak başa çıkamadığı deneyimleri anlamlandırılmasında annenin önemine vurgu yapar.

Bion, düşüncenin gelişimini açıklarken öncelikle bebeğin ilkel duygusal yaşantılarından yola çıkar. Anne memesinin var ya da yok olması üzerine kurulu olan bu somut yaşantılar nesnenin yokluğu, bebeğin ''ilk düşünceleri''ni oluşturur. Daha sonradan gelişen ''ön kavramlar'' ise nesnenin içeri alınması ile ilgilidir. Yani bebeğin doyumunu sağlaması için süt emmesi iyi nesneyi içeri almak olarak değerlendirilir. Gerçeklikte olan deneyimleri ise ''kavramlar''dır. Kavramların oluşması, dış gerçeklikteki annedir. Doyum ilişkileri ile oluşan kavramlardan sonra yaşanılan olumsuz deneyim ile bebekte haset ve engelleme duygusu oluşur ve bu da düşüncenin kaynağını oluşturmaktadır (Parman, 2003).

Bebeğin deneyimlediği başa çıkılamaz ilkel uyaranlara ‘’Beta (β) öğeler‘’ adını vermektedir. Beta ögeler, içeriden olan ve dışarıdan olan uyaranlar olarak ikiye ayrılır. Bebeğin yaşadığı açlık susuzluk gibi iç uyaranlar; ses, ışık gibi dış uyaranlar onu rahatsız etmektedir. Bebek dili ifade aracı olarak kullanamadığı için anne bu beta elementlerini anlamlandırarak ‘’alfa (α) öğelerine dönüştürür. Başka bir deyişle, anne, bebeğin yansıttığı baş edilemez bedensel duyumları ve hisleri dönüştürerek bebeğe geri verir. Anne, ‘’kapsayan’’ bebek ise ‘’kapsanan’’ olur ve bu işlev ‘’ annenin kapsayıcı işlevi’’ olarak adlandırmaktadır. Baş edilemez beta ögelerinin alfa ögelerine dönüştürülmesi ile birlikte bebekte bilinçdışı düşünmenin öğeleri oluşur, ruhsal aygıtın rüya düşünceleri gelişir ve bu sayede bilinç, bilinçdışı ve bastırma oluşur. Alfa işlevi, düşüncenin bilinçten kurtulup bilinçdışı hale getirilmesi noktasında da önemli bir yere sahiptir. Beta unsurlarının bilinçdışına bastırılamaması sebebiyle beta unsurlarının ağırlıklı olması durumunda düşünce bozuklukları oluşur, eylem oluşur ve bilinç ve bilinçdışı arasındaki ayrım silikleşir (Parman, 2003). Bion (1962), alfanın işlevini yürümeyi öğrenen bir çocuk üzerinden örneklendirir. Bir çocuğun yürüme deneyimi kazanması alfa işlevi ile kazanım sağlamaktadır. Yürümek bilinçdışı bir hale geldiği noktada çocuk bu duygusal deneyimi farkında olmadan gerçekleştirir (Bion’dan aktaran Padar, 2011)

Bebeğin yaşadığı olumsuz deneyimi annenin düşlemleyebilmesi, içselleştirebilmesi ve özdeşim kurması için kapsayanın (annenin) düşlemleme yetisi olması gerekmektedir. Annenin sağlıklı bir ruhsallığa sahip olması bu işlevde önemli bir yere sahiptir (Zabcı, Erol ve Şimşek, 2018). Annenin, bebekteki saldırgan duygulanımlarını değiştirecek, tahmin edebilecek, anlayabilecek ve bebek ile duygusal ve anlamlı bir ilişki kurabilecek güce sahip olması önemlidir. Annenin düşlem kapasitesi ile bebeğin kapsananları içine almaktadır (transform) (Padar, 2011).

Çocuğun simgeleştirme kapasitesi bahsi geçen döngüde önemli bir yere sahiptir. Simgeleştirme kapasitesi nesnenin yokluğu ile gelişmektedir. Meme’nin yokluğu bebeğin meme beklentisiyle çakıştığında hüsran (frustration) deneyimi yaşanır. Nesnenin yokluğu ile bebekte düşlemleme kapasitesi oluşur ve bu yoklukla bebeğin baş edebilmesi için sağlam içsel nesnelere sahip olması gerekmektedir. Bu yokluğa bebeğin tahammül edebilmesi gerekmektedir ve memenin yokluğu ile düşünce aygıtı

gelişecektir. Bir başka değişle, bebek ancak annenin yokluğunda anneyi hayal edebilmektedir. Nesnenin aşırı yokluğu (kayıp anne) veya aşırı varlığı (nüfuz eden) simgeleştirme kapasitesini engelleyen unsurlardandır. Öğrenme süreçlerinde de simgeleştirme kapasitesinin önemi vardır (Bion'dan aktaran Zabcı, Erol ve Şimşek, 2018).

Simgeleştirme kapasitesinde annenin düşlemleme kapasitesi, kapsayıcı işlevi çocuğun beta elementlerini kapsamakta yetersiz kaldığında, beta elementleri, onun dünyasını korunaksız bir alana bırakır. Beta unsurları bastırılamadığında düşünce bozukluğuna yol açar ve simgeleştirme oluşturulamaz. Annenin alfa işlevi tahammül edilemeyen dünyada anlam yaratırken, tahammül edilemeyenlerin anlam kazanılmaması durumunda psikoz bir yapılanmaya gidilebilir. Bebeğin memeye sadistik saldırılarının kapsanıp dönüştürülmemesi, kelimeler ve anlamları, düşünceler ve duygular arasındaki bağlara saldırı gerçekleşir (Padar, 2011; Parman, 2015).

Klinik alanda psikopatolojik semptom gösteren çocuklarda ebeveyn tutumlarının değerlendirilmesi önemlidir. Bakım veren kişinin çocuğun ihtiyaçlarını karşılamada, bu ihtiyaçların kapsanmasında, dönüştürülmesindeki tutumları kliniğe getirilen psikopatolojik belirtilerin anlamlandırmasına yardımcı olmaktadır (Zabcı, Erol ve Şimşek, 2018).

1.2.2. Donald W. Winnicott

1.2.2.1. Yeterince İyi Annelik ve Annenin Tutma İşlevi

Anne bebek ilişkisine değinen kuramcıların başında Donald W. Winnicott gelmektedir. Winnicott (1960), anne ve bebeğin ayrılmaz bir bütün olduğunu vurgulamaktadır. Winnicott, Lacan'ın ''ayna evresi'' kavramından yola çıkarak bebeğin annede gördüğünün kendisi olduğundan bahseder (Winnicott, 1965). Başlangıçta bebek, ben ve ötekini ayırt edememektedir. Bu dönemde bebek, ancak anne ile yaşamını sürdürebilir. Bu yaşamı sürdürebilme hissini sağlayan ise kucaklamadır ve anne bebeğe ''tutma ortamı'' sağlamaktadır. Çocuğun bütünleşmemiş deneyimleri anne ile ilişkisinde, annenin sağladığı ''kucaklayıcı çevre'' ile gerçekleşmektedir. Winnicott,

annenin tutma (holding) işlevinde çocuğun fiziksel ihtiyaçlarının yanı sıra onun çevre koşullarını da vurgulamaktadır. Bebek için her yeni durumun travmatik olduğunu ve annenin sağladığı tutma işlevi ile bebeğin bu travmatik durumu aşabileceği belirtilmiştir (Winnicott, 1971).

Winnicott'un holding kavramı ile Bion'un kapsayıcı işlev kavramı benzerlik göstermektedir. Annenin tutma işlevindeki yetersizlikler, çocukluk çağı psikozu, yetişkin psikozu ya da borderline gibi patolojik durumlara sebep olabilmektedir. Tutma işlevindeki yetersizlik ise bebeğin ''sahte kendilik'' geliştirmesine yol açabilmektedir. Bebeğin anneye yansıttığı yıkıcılığa karşı anne fiziksel ve duygusal olarak hayatta kalmalı ve bebeği kabul etmelidir (Özer, 2011).

Winnicott (1965), ''yeterince iyi anne'' kavramını, bebeğin içten gelen kaygılarına, ihtiyaçlarına aktif olarak uyum gösteren, bebeğin tahammül etme yeteneğini arttıran, yetersizliklerini anlayan kişi olarak ifade eder. Bebek ile bıkıp usanmadan ilgilenebilecek kişi, kendini adamayla da bağlı olacak şekilde bebeğin annesinden başkası değildir Annenin bebek ile savaşa girmesi ya da mükemmel olma çabası annede yetersizlik ve suçluluk yaratır (Winnicott, 1965).

Annenin tutma işlevinde ''birincil annelik tasasına'' ihtiyaç vardır. Bebeğin ihtiyaçlarını anne kendi ihtiyaçları gibi görüp, algılamaktadır ve bebeğiyle özdeşim kurmaktadır (Winnicott, 1998). Anne memeyi sunup bebek ile uyum sağladığında bebek kendisinden kaynaklı dış gerçeklikte bir değişim olduğu düşünür ve Winnocott (1945) bebeğin yaşadığı bu deneyime ''yanılsama anı'' der. Annenin görevi ise bebeği bu yanılsamadan yavaş yavaş kurtarmaktır.

Bebek kendini yanılsama anında tüm güçlü olarak atfeder ve kendilik tasarımını oluşturur. Bebeğin sütten kesilmesi itibariyle bu tüm güçlülük kırılır ve dış gerçeklikle yüzleşir. Bebeğin dış gerçeklikte bir değişim yaratmadığını anlamasıyla, başta yüzde yüz uyum içinde olan annenin yetersizlikleri bebeğin ruhsal aygıtını zenginleştirir, yapılandırır ve yaratıcılığa yol açar. Anne başka bir alana yatırım yapıp eksildiğinde, nesnenin yokluğu, düşlem ve yalnız kalma kapasitesini geliştirir ve anneden ayrılıp bireyselleşme gerçekleşir. Fakat nesnenin başka alana yatırım yapması bebeğin baş edebileceğinden fazla olmamalıdır. Annenin bu dönemde yeterince iyi anne olmak

yerine mükemmel anne olma çabası bu tüm güçlülük yanılsamasının kırılmamasına neden olur (Winnicott, 1965).

1.2.3. Melanie Klein

1.2.3.1. Yansıtmalı Özdeşim

Nesne ilişkileri okulunun kurucusu, ’Yansıtmalı Özdeşim’’ kavramını ilk kullanan teorisyen olarak kabul edilen Melanie Klein, Freud’un teorisinden farklı olarak Freud’un kavramlarını daha erken dönem gelişimsel evrelere kadar genişletmiştir. Klein da tıpkı diğer nesne ilişkileri kuramcıları gibi ötekinin, nesne ile olan ilişkisinin önemini kuramlarında belirtmiştir. Nesne ilişkilerinin doğumla başladığını, ilk doyurma ile ortaya çıktığını ve zihinsel olarak hayatın görünüşlerinin de nesne ilişkilerine bağlı olduğunu Klein, yetişkin ve çocuk analizleri sırasında bulduğunu belirtmiştir (Klein, 1955).

Klein’a göre bebekler dünyaya geldiğinde, içgüdüsel olarak annenin varlığından haberi vardır fakat 0-3 yaş arası bebekler anneyi bir bütün olarak tanımaz ve anne ile farklılaşma yoktur. Bebeğin sahip olduğu yıkıcılık ve ölüm içgüdüsü ile başa çıkabilme kapasitesi yoktur. Bebeğin sahip olduğu yıkıcı, yamyamsı dürtüleri ve yok edilme zarar görme endişesi ile baş etmek ve kendinden uzak tutmak için bunları anneye yansıtır. Henüz bir farklılaşma olmadığı için de sahip olunan yıkıcı dürtülerin kendine dönmesinden ve kendisini yok etmesinden korkar ve buna persekütif endişe adını verir. Saldırganlığının bir bölümünü dış dünyadaki anneye yansıtırken, dış dünyayı ve anneyi, iyi ve kötü olarak, hüsran ve doyum deneyimi ile ikiye böler (splitting). Memeye istediği zaman ulaştığında, doyum deneyimlendiğinde iyi memenin temsili gerçekleşir. Oral dönemde olan bebeğin sahip olduğu kannibalistik düşlemler ile iyi nesneyi içe alarak (introjeksiyon) saklamaya çalışmaktadır. Aynı nesne açlık, susuzluk, acı gibi hüsran deneyimi yarattığında ise deneyimlediği iyi nesneden ayrı tutarak kötü nesne olarak değerlendirip ondan kaçınacak, atacaktır (projeksiyon). Kötü memenin temsili de memeye ulaşamadığı zaman hüsran deneyimi ile oluşur. Bebeğin ihtiyaçlarını

karşılayan anne ‘’tüm güçlü’’ konumdadır. Annenin tüm güçlü konumu, bebeğin anneye muhtaç olması bebeği öfkelendirir. Bu dönemde nesneyi bütün olarak algılamadığı için ise anne ile ‘’kısmi nesne ilişkisi’’ kurar. Klein’ın (1935) bahsettiği bu evre ‘’paranoid-şizoid konum’’ olarak adlandırılır. Diğer bir evre ise ‘’depresif konum’’dur. Klein, bu konumların gelişim evresi gibi sıralı olmadığını ve yaşamın ilerleyen dönemlerinde tekrardan ortaya çıkabileceğini belirtmiştir.

Depresif konumda ise, 4. aydan itibaren bebek, nefret ettiği ve sevdiği nesnenin bir bütün, aynı olduğunu algılar. Birinci yılın sonuna doğru bu karama ulaşır. Nesneye karşı duyulan sevgi ve nefret ‘’ambivalans’’a yol açar. Bu depresif konumun başlangıcıdır. Bebeğin yıkıcı dürtülerini kötü memeye yansıtması ve kötü meme ile iyi memenin bir bütün olduğunu anlamasıyla ‘’nesne kaybı endişesi’’ oluşur. Diğer bir deyişle, bebeğin saldırganlığının nesneye zarar vereceğinin korkusu ile nesneyi kaybetme endişesi ortaya çıkar. Bu endişe ile bebek suçluluk hisseder, anksiyete yaşar, depresif konuma girer (Doğangün ve Pirinççi, 2011).

Yansıttığı yıkıcı dürtülerin nesne tarafından özdeşim kurulması bu noktada önemlidir. Klein’ın bahsettiği, bebeğin nesne kaybı endişesi yaşadığı depresif konumda nesnenin fiziksel veya ruhsal olarak var olması önemlidir. Nesnenin bu dönemde kaybolması paranoyak endişelere sebep olabilir (Klein, 1946).

1.2.4. Sigmund Freud

1.2.4.1. Annenin Uyarı Kalkan İşlevi

Erken dönem nesne ilişkileri üzerine tanımladığı kavram olan ‘’annenin uyarı kalkanı’’, Freud’un (1920) ‘’Haz İlkesinin Ötesinde’’ isimli makalesinde işlemiştir.

Sigmund Freud, anneyi ilk sevgi nesnesi olarak adlandırır. Dış dünyadan gelen, bebeğin anlamlandıramadığı ve onu yok edebilecek güçte olan uyarımlar bulunmaktadır. Kişiyi travmatik istiladan dışarıdan ve içeriden gelen uyarılmaya karşı koruyanın ‘’uyarı kalkanı’’ olduğunu belirtmiştir (Quinodoz, 2016; 206). Anne ve bebek ilişkisinin önemini vurgulayan bu kavram, anne bebeği korumak için fiziksel ve ruhsal olarak uyarı kalkan işlevini sağlamaktadır. Fain (1975)’e göre, bebek tarafından

yatıştırılamayan fazla uyarılar ve nesne ile bağ kapsamındaki yetersizler bedensel düzensizlik olarak kendini göstermektedir (Fain'den aktaran Erol, 2018). Zabcı (2005), uyarı kalkan işlevinin nesne ilişkilerinin yetersizliği sebebiyle oluşmamasının sonucunda saldırganlık olarak kendini gösterdiğini belirtmiştir. Nesnenin yetersiz olması sebebiyle geride kalan tek nesne olan kendisi olan bebeğe saldırganlık dönmektedir. Bu işlev, bebeğin ileride ön bilincinin oluşmasında katkısı vardır.

1.2.5. John Bowbly

1.2.5.1. Bağlanma Kuramı

John Bowbly, Freud gibi insan kişiliğinin köklerinin en erken dönem çocukluk ilişkileri ile ilgili olduğunu savunmaktadır. Bu dönemde yaşanılanların, çocukların gelişiminde kalıcı izler bıktığını öne sürer. Freud'un psikanalitik kuramı ve Darwin'in evrim teorisinden etkilenerek kuramını geliştirmiştir. (Zabcı ve Erol, 2008)

Bebeğin dünyaya gelirken sahip olduğu gülme, ağlama, göz teması kurma gibi iç güdüsel davranışlar ile annenin bebeğe olan verdiği cevaplar ile anne ve çocuk arasında bir bağ oluşur. Bu bağ kuruldukça, bebeğin ''içsel tasarım'' olan annesi ile yaşadığı deneyimler ilerleyen dönemlerde kurulan yakın ilişkilerde de kendini göstermektedir. Bowbly (1973) yaşam boyu devam eden ''içsel çalışan modellerin''nin sosyal ilişkilerde oluşmasını sağlayan bir şema olduğunu öne sürmektedir. Bowbly'nin adlandırdığı kavram olan ''amaca göre düzeltilmiş partnerlik'', bebeğin bağlanma figürünün el altında olması amacıdır. Ebeveyn ile temas halinde olmadığı zamanlarda bebeğin var olmayı sürdüğünü anlaması beklenmektedir.

Yürüme ile çağına gelen ve okul öncesi dönemde olan çocuk ebeveyni ile olan temasın fiziksel temastan ibaret olmadığını algılar ve ebeveyni yanında olmadığı zaman varlığının sürdürüldüğünü anlamaktadır. Bilişsel olarak çocuğun ebeveyninden neden ayrılması gerektiğini veya ne zaman geri geleceğini anlayabilmesi açısından gelişmiştir (Bee ve Boyd, 2009).

Çocukların bakım veren ile bağlanmalarını araştıran Bowbly, doğuştan gelen içgüdüsel olan bağı ‘’bağlanma’’ ve bebeğin bakım verenin yokluğunda verdiği tepkiyi ise ‘’bağlanma figürü olarak adlandırmaktadır (Bowlby, 1973, 1980, 1982).

Bowbly (1982) tarafından geliştirilen bağlanma kuramı, Ainsworth ve Bell (1970) ’in yaptığı çalışmayla da desteklenmektedir. ‘’Yabancı Ortam’’ yöntemi çalışmasında çocuğun bağ kurduğu kişiden ayrı kaldığında ve bu kişiyle birlikteyken gösterdiği tepkileri karşılaştırılmıştır. Bu çalışmanın sonucuna göre bağlanmanın 3 boyutu olduğu belirlenmiştir; güvenli bağlanma, kaçınmacı bağlanma ve kaygılı-kararsız bağlanma (Ainsworth, 1980).

Güvenli bağlanmada, çocuk anneden ayrılmadan güçlük çekmez, annenin yokluğunda tehlike veya korku durumunda temas ararlar, yabancı ile ilişki kurarlar, kolayca sakinleşirler. Anne, ayrılıktan sonra çocuğun yanına tekrar geldiğinde çocuk olumlu karşılar ve kolayca sakinleşir. Çocuk, bakım vereni güvenli üs olarak kullanır. Bakım verenin duygusal erişebilirliliği güvenli bağlanmanın temelini oluşturmaktadır. Kaygılı kararsız bağlanmada, çocuk anneden ayrılmakta kaygı ve öfke yaşar, yabancı ile ilişki kurmaz ve çevreyi keşfetmez. Anne, ayrılıktan sonra çocuğun yanına tekrar geldiğinde çocuk anneye yakınlaşır fakat sakinleşemez. Kaçınan bağlanmada ise çocuk anneden ayrıldığında çevreyi keşfetmez, ayrılıktan rahatsız olduğunu gösteren bir sıkıntı göstermez. Anne, ayrılıktan sonra çocuğun yanına tekrar geldiğinde çocuk anne ile temas aramaz, etkileşim kurmaz (Bee ve Boyd, 2009).

1.3. Dışsallaştırma ve İçselleştirme Davranış Problemleri

İç çatışmanın bir sonucu olan davranışsal problemler, dışsallaştırma davranış problemleri ve içselleştirme davranış problemleri olarak iki şekilde ortaya çıkmaktadır (Yavuzer, 1995). Dışsallaştırma davranış problemleri saldırganlık, dürtüsellik gibi davranışları içerirken içselleştirme davranış problemleri ise utanma, içe kapanıklık gibi davranışlardır (Çorapçı, Aksan, Arslan-Yalçın ve Yağmurlu, 2010).

Çocuklarda görülen davranış problemlerinin sebeplerinden biri de anne çocuk ilişkisidir. Olumlu anne çocuk ilişkisi ile çocuklarda sosyal ve duygusal olarak yeterlilik

gözlemlenmektedir. Buna karşıt, olumsuz anne çocuk ilişkisi ile saldırganlık davranışı arasında ilişki görülmektedir (Colwell ve Hart, 2005).

Dışa yönelim davranış problemlerinin erken müdahalesinin çocuğun ileriki yaşantısında birtakım problemleri beraberinde getirmektedir. İçe yönelim davranış problemlerinin ise yetişkinlikte içe kapanıklık, olumsuz benlik algısı gibi bir takım psikopatolojik sorunlara sebep olmaktadır (Stacks & Goff, 2006).

Sonraki bölümde sosyal yetkinlik, dışsallaştırma davranış problemi olan saldırganlık ve içselleştirme davranış problemi olan kaygı kavramlarına yer verilmiştir.

1.3.1. Sosyal Yetkinlik

Sosyal yetkinlik, kişisel hedefler doğrultusunda olumlu sosyal etkileşimler oluşturmak ve sürdürmek olarak tanımlanmaktadır (Rubin & Rose-Krasnor, 1992). Kişinin becerileri, davranışları ve duyguları, sosyal çevrede olumlu ilişkiler kurmaya yöneliktir (Taborsky ve Oliveira, 2012). Bandura ve Walters (1963) ise kişinin karşılaştığı durumlarda kişisel, sosyal ve davranışsal becerilerini düzenleme olarak sosyal yetkinlik kavramını tanımlamıştır. Bir olay karşısındaki planlanan ve başarılı olmasına dair kişinin kendisine dair olan inançlarını, Bandura (1986) yetkinlik olarak tanımlanmaktadır.

Gresham ve Reschly (1988)'in sosyal yeterlilik ile ilgili geliştirdiği modelde iki boyut olduğu belirtir. Bunlardan ilki, kişinin kendi istek, amaç ve ihtiyaçları ile sosyal etkileşim sırasındaki istek, amaç ve ihtiyaçlarının arasında denge kurabilmesi ''uyumlu davranış''tır. İkincisi ise sosyal ilişkilerin başlamasını, devam etmesini ve sorunlara çözümün üretilebilmesine yönelik sözel ve sözel olmayan davranış olan ''sosyal beceriler''dir. Gresham (1986) da üçüncü unsur olan ''akran kabulü' 'nü ekleyerek sosyal yetkinliğe sahip olan kişilerin akranları tarafından sevildiğini belirtir (Gresham'dan aktaran Akfırat, 2006).

Çorbacı Oruç (2008)'a göre sosyal yetkinliğin ''sosyal hedefler'' ve ''sosyal beceriler'' olmak üzere iki alt boyutu bulunmaktadır. Sosyal hedefler, kişinin sosyal ortamda diğer kişilerle etkileşiminde başarmak istedikleri kişisel amaçları olarak

tanımlanmaktadır. Sözel ve sözel olmayan becerileri kapsayan sosyal beceri ise etkileşime girilen ortama uygun olacak sosyal davranışları bilme ve onları kullanabilme becerisi olarak ifade edilmektedir (McFall, 1982 & Zsolnai, 2002).

Çocuğun sahip olduğu sosyal yetkinlik ailede kazanılıp, sosyal dünyası ve akran ilişkilerinin artışına bağlıdır (Bilgin, 2017; Manke ve Pike, 2003). Okul öncesi dönemdeki çocuğun akranları ile etkileşiminin başlaması itibariyle sosyal yetkinlik kavramının önemi de belirginleşmektedir. Çocuğun davranışlarının ilk sosyal ortamı olan ailesinden farklı kişilerin gözlemleyebildiği, müdahale edebildiği bir ortam oluşmaktadır. Okul öncesi öğretmenlerinin çocuk ile etkileşimi, sosyal olarak yetkin olabilmelerini sağlamak amacıyla büyük önem taşımaktadır. Katz (1995)'e göre okul öncesi dönemde ilişki kurmakta zorlanan çocukların, sosyal uyumsuzluk, akademik başarısızlık gibi problemleri geliştirebileceği vurgulamıştır (Katz'tan aktaran Çorbacı Oruç, 2008).

Sosyal yetkinlik kavramına dair yapılan araştırmalar incelendiğinde, Anthony ve arkadaşlarının (2005) yaptığı çalışmaya göre katı disiplin uygulayan anne babaların çocuğun sosyal yeterliliklerinin düşük olması arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Akran ilişkilerinin kolaylıkla gözlemlenebildiği, kişisel farklılıkların öne çıktığı okul öncesi dönemde yeterli sosyal beceriye sahip olmayan, kendisini ifade etmekte güçlük çeken çocuklarda yıkıcı davranış olarak tanımlanan bir takım davranışsal problemleri görülmüştür (Gözükırmızı, 2019). Okul öncesi dönemde gözlemlenen davranışların erken müdahalesi, kalıcı olmaması ve çözülmesi kapsamında önemli bir yere sahiptir (Şehirli, 2007).

1.3.2. Saldırganlık

Saldırganlık davranışı dışsallaştırılmış davranış problemlerinden biridir (Stacks ve Goff, 2006). Saldırganlık kelimesinin ötekine zarar verme çabası, yıkıcı davranışlarda bulunma, bireyin kendi davranış ve düşüncelerini ötekine zorla benimsetme çabası olarak geniş bir anlamı vardır (TDK Sözlük, 2020; Ulu, 2018). Tekrarlanan saldırgan davranışlar ötekine zarar verme, tahrip ya da incitme ile sonuçlanmaktadır (Başar, 1996). Saldırganlık, zarar verme davranışından farklı

düşünülebilir. Her saldırgan davranışın zarar vericilik olduğu ya da her zarar vericiliğin saldırganlık davranış olmadığı belirtilmektedir (Kiraz, 2015).

Saldırgan davranışların çocuklar için olumsuz sonucu olduğu kadar aileleri ve sosyal çevresine de olumsuz olarak etkilemektedir (Connally ve Vance, 2010). Çocuklarda saldırganlık dürtüsü eyleme dönüştüğünde bebekleri dövme, yemekleri dökme gibi dışa yönelik davranışlar olarak kendini gösterirken, bu dürtünün kendine yöneltilmesiyle tırnak yeme, öfke nöbetleri gibi içe yönelik davranışlar olarak görülebilmektedir (Çağdaş, 1977). Saldırganlığın iki boyutu vardır. Bunlardan ilki olan hiddet, kızgınlık gözlemlenebilirken; ikinci boyut olan hiddet eğilimi ise davranışların arkasına gizlenip, çocuklarda kurallara uymama, sosyal çevrede uyumsuzluk olarak karşımıza çıkabilir (Olcay, 2008).

Zabcı (2012), ‘’şiddetin yaşamı sürdürmek için gerekli ve tüm insanlarda mevcut olan doğal bir iç güdü’’ olduğundan bahseder. Saldırganlığın ise şiddetten farklı olduğunu ve saldırganlığın, şiddetin erotize edilmiş halinin sonucu olduğunu belirtmiştir. Şiddet dürtüsünün yeterli derecede nesne ve libido ile akımı olmadığında saldırganlık ortaya çıkmakta olup ötekine zarar vermeye ve doyumu bu yoldan almaktadır. Psikanalitik çerçeveden incelendiğinde, Freud saldırganlık kavramını doğuştan gelen evrensel bir dürtü olarak tanımlamaktadır (Freud, 1915). Freud’un ‘’Haz İlkesinin Ötesinde’’ (1920) adlı eserinde, önceki dürtü kuramında bahsettiği cinsel dürtünün yanı sıra yıkıcı dürtülerin varlığından da bahsetmiştir. Freud (1914) insanın temel iki içgüdüsünden bahseder. Bunlardan bir tanesi ‘’libido’’ (yaşama içgüdüsü) diğeri ise ‘’thanatos’’ (ölüm içgüdüsü)’dur. Libidoyu hayatta kalma içgüdüsünü, thanatos ise saldırganlık iç güdüsünü temsil etmektedir. Kişi, bahsedilen yaşam ve ölüm iç güdüsü arasında denge kurmaya çalışır. Ölüm iç güdüsü baskın olduğunda, saldırganlık davranışı ile bu ölüm dürtüsü dönüştürülür ve saldırganlık davranışını dışa vurur. Bu iki iç güdü birlikte hareket eder (Freud, 1920). Saldırgan dürtülerin bir arada yaşayabilmek için dönüştürülmesi gerekmektedir. Aksi halde ötekinin ihtiyaçlarını göz ardı etmek ve sahip olunan dürtülerle hareket etmek toplumda kaos ortamına neden olmaktadır (Freud, 1930).

Freud'a göre saldırganlık dışsal ve toplumsal yasaklarla ilgili olmasına karşın, Klein'da nesne ilişkilerinin sonucu olarak belirtilmiştir. Nesne ilişkileri kuramı çerçevesinde Melanie Klein ise saldırganlık kavramına dair yaşamın başlangıcında kişinin sahip olduğu ölüm ve saldırganlık dürtüsünün olduğuna değinmiştir. Benlik, ölüm ve saldırgan dürtüler tarafından yok edilme tehdidi altındadır. Ruhsal aygıt bölme (splitting) savunma mekanizmasıyla bu dürtüleri benliğinden ayırır. Bu bölme savunma mekanizması üstbenliğin gelişimini oluşturmaktadır. Klein, iç dünyadaki saldırgan dürtülerin dış dünyadaki nesneye yansıtıldığı dönemde bu dürtünün kişinin kendisine döneceğinden korktuklarını ve kaygı duyduğunu belirtmiştir. İlk dönemde takılı kalmayan çocukların, katı üst benliğin azalacağını belirtilmiştir. Üst benliğin gelişiminde kısmi nesnele ilişkilerinin bütünleşmesi saldırganlıktan duyulan suçluluğu ortaya çıkarmaktadır (Klein, 1957). Winnocott(1965)'a göre saldırganlık gösteren çocukların güvenli nesne arayışında olduğu, nesne tarafından çerçeveye ihtiyaç duyduklarını ve nesnenin ihtiyaçlara yanıt vermekle ilgili zayıflıklarının olduğunu belirtmiştir. Bion (1962) ise saldırganlık gösteren çocuklarla ilgili nesnenin sakinleştirme kapasitesinin zayıf olduğunu belirtmiştir. Psikanalitik teoride eyleme geçişin simgeleştirmenin karşıtı olduğunu, dönüştürülemeyen ve çiğ dürtünün göstergesi olduğu belirtilmektedir (Roman, 2014).

Çocuklarda okul öncesi dönemde gözlemlenen saldırgan davranışların ilerleyen yıllarda kalıcı problemlere neden olmaması, davranışın nedenlerini ve müdahale yöntemlerinin uygulanması hususunda önemli bir yere sahiptir. Erken dönem nesne ilişkilerinde yaşanılan sorunların yıkıcı dürtüler ve saldırganlık davranışı ile ilgili olabileceği düşünülmektedir.

1.3.3. Kaygı

İçselleştirilmiş davranış problemleri olarak bilinen kaygı (Stacks ve Goff, 2006), insan varoluşunun temel duygularından biri olup nedeni bilinmeyen bir sebepten dolayı hissedilen bir korku, endişe ve sıkıntı olarak kendini göstermektedir. (Kuzgun, 2011) Türk Dil Kurumu'na göre ise kaygının kelime anlamı '' üzüntü, endişe duyulan düşünce, gam, tasa, genellikle kötü bir şey olacakmış, düşüncesiyle ortaya çıkan ve sebebi bilinmeyen gerginlik duygusu'' olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020). Kaygı

düzeyinin yüksek olmaması kişide bir motivasyon yaratabilmekle birlikte kaygı düzeyindeki yükseliş ise umutsuzluk, mutsuzluk gibi negatif duygulanımları yaratmakta olup kişinin sosyal ilişkilerini de etkilemektedir (Berksun, 2003).

Kaygının birçok tanımlanan anlamı literatürde mevcut olması sebebiyle genel anlamıyla kaygı, kişinin hissettiği kaynağı belirsiz olan iç gerginlik, huzursuzluk olarak özetlenebilir.

Kaygı ve korku birbirinin yerine kullanılan kavramlar olmasına karşın aralarında temel farklılıkların tanımlanmasında fayda vardır. Korkunun bir nesnesi olmasına rağmen kaygının nesnesi belirsizdir, gizli ve özneldir. Korku, bilinçli olarak tanınır, tehdit dışarıdan gelir ve tehlike anında ortaya çıkar. Kaygı ise kişinin benlik bütünlüğünü tehlikeye atar, belirsizlikler ve olumsuz sonucu beklemek, iç çatışmalardan ve bilinçaltı uyarıcıların genellenmesi gibi sebepleri vardır (Cüceloğlu, 2016; Karabulut, 2010).

Kuramsal yaklaşımlar literatürden incelendiğinde, kaygı kelimesini ilk tanımlayan kişi Freud olmuştur ve kaygıyı id, ego ve superego arasındaki çatışma olarak tanımlamaktadır (Gençtan, 1993). Freud'un kişilik kuramına göre üç farklı yapı vardır; ''id, ego, superego''. ''İd'', kişiliğin istek ve içgüdülerini oluşturmaktadır. Temel dürtülerin depolandığı yer olan id, toplumsal olarak hoş karşılanıp karşılanmadığını düşünmeden, arzulanan şeyin mümkün olup olmadığını göz önünde bulundurmaksızın doyuma ulaşmak ister. ''Superego'' ise toplumdan öğrenilen ahlaki tutumlar kapsamında bireyin değerlerini oluşturmaktadır. İd, doyuma ulaşmakta ısrarcı olan yapı iken superego doğru olanı yapmak ister. Superego ve id arasındaki dengeyi, uzlaşmayı sağlayan ise ''ego''dur. Bu uzlaşma için id'in bastırılması gerekir. Bastırma ile kişi, kabul edilemez ve tehlikeli olan dürtülerini engeller. Bastırdığı çatışmanın bilince çıkmaya çalıştığında yaşanılan yoğun tepkiye Freudyen teoriye göre kaygı hissedilir. Psikopatolojik olan hastalıklar ise yaşanılan kaygı ile baş edebilmek için savunma mekanizmalarının aşırı kullanımından ortaya çıkmaktadır (Gerrig, ve Zimbardo, 2013, ss 417-418). Travmaya bağlı deneyim yaşandığında, kişinin yaşadığı kaygı yine bastırma savunma mekanizması kullanılarak baş edilebilir hale gelir ve bilindışına itilir. Kaygının seviyesinin fazla olmasıyla birlikte savunma mekanizmaları tarafından

bastırılamaz ve semptom olarak ortaya çıkar. (Freud, 1953). Freud, kaygıyı ‘’gerçeklik kaygısı’’, ‘’moral kaygı’’ ve ‘’nörotik kaygı’’ olarak üç kategoride tanımlamıştır. Gerçek kaygı, kaynağı belli olan ve tehlikeli bir durum karşısında verilen tepki olarak tanımlanır. Moral kaygının kaynağı belirsizdir ve superego kaynaklı tehlike olarak tanımlanır. Son olarak kaynağı belirsiz olan nörotik kaygı ise egonun işlevinin zayıflaması durumunda, dürtüsel isteklerinin ortaya çıkışından kaynaklanması olarak tanımlanmaktadır (Freud, 1917)

Çocuğun anne ile olan ilişkisinin sonucunda deneyimlediği ayrılık kaygısının adaptif olmasına karşın erken dönemde deneyimlenen ayrılığın tehdide maruz kalması sonucunda gelişimsel olarak uygun olmayan düzeyde kaygı hissettiği ve yetişkin dönemine kadar uzanan sosyal fobi, bağımlı kişilik bozukluğu gibi bir takım psikopatolojik problemlere sebep olmaktadır (Bowlby, 1973). Sosyal olarak içe dönüklük ve beraberinde görülen davranış problemlerinin biyolojik temellerinin yanı sıra anne baba tutumları ve sosyal çevre ile de ilişkilendirilir. Erken çocukluk döneminde içe dönük, kaygılı olan çocukların okul öncesi dönemde akran ilişkilerinden uzak kalma, utangaçlık gibi içe yönelim davranışları ile kendini göstermektedir. Çocukların içe yönelim davranışları sebebiyle ebeveynleri tarafından daha fazla ilgi ve koruma gören çocukların ailelerine daha çok bağımlı hissetmelerine neden olup ailelerinden uzak kaldıkları zaman kaygı düzeylerinin artmasına yol açmaktadır (Aslan, 2016).

1.4. Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Kaygı ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Özbey ve Alisinanoğlu (2009)’un yapmış olduğu araştırmada saldırganlığı etkileyen boyut olan kardeş durumu incelenmiştir. Tek çocuk olanların kardeşi olanlara göre daha fazla saldırgan davranışlar gösterdiği bulunmuştur.

Psikanalitik literatür çerçevesinde projektif test ile değerlendirilme yapılan Türkbay ve arkadaşlarının 2002’de yaptığı çalışmaya göre, ‘’Karşıt Olma Karşıt Gelme Bozukluğu’’, ve ‘’Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu’’ teşhisi konulan çocukların ebeveynlerinin sert, uygunsuz ve tutarsız ebeveyn tutumları sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır.

417 ortaokul öğrencileri ile gerçekleşen başka bir çalışmada ise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin, benlik saygısı ile negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Çetin, 2015).

Ural ve arkadaşlarının (2015)'te yaptığı 60-72 aylık 224 çocukla gerçekleştirilen çalışmada ise annelerine güvensiz bağlanan çocukların güvenli bağlanan çocuklara göre anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kındıroğlu (2018)'nun 3-6 yaş arası okul öncesine giden 300 çocuk ve ebeveynleri ile gerçekleştirdiği araştırmaya göre ise ebeveynlerin psikolojik iyi oluş ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri ile çocukların sosyal yetkinlik ve davranışları arasında anlamlı ilişki saptanmıştır.

Vu (2015)'nun ortalama 57 aylık 30 çocuk, anne ve öğretmen değerlendirmelerinden oluşan araştırma yürütmüştür. Annelerin ve öğretmenlerin çocukları sosyal yetkinlik kapsamında değerlendirmelerinde anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Fakat çocukların arkadaşları ve öğretmenleri hakkındaki anlatılarının değerlendirmeleri, öğretmenlerin çocukların sosyal yeterlilik derecelendirmesiyle ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Yuvacı ve Kahraman'ın (2019) okul öncesi dönemde bulunan 203 çocuğun katılımı ile gerçekleşen araştırmada sosyal yetkinlik ve ebeveynlerine ait değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Öğrenim durumu, anne çalışma durumu ve gelir durumu değişkenlerinin sosyal yetkinlik ile anlamlı bir farklığın olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Uygun ve Kozikoğlu'nun 2019'da okul öncesi eğitime giden 521 çocuk ile yaptığı çalışmaya göre, kız çocuklarının erkek çocuklara göre sosyal yetkinlik puanlarının daha yüksek olduğu ve kardeş sayısının artması ile anksiyete-içedönüklük davranış puanlarının anlamlı düzeyde arttığı araştırmanın bulunan sonuçları arasındandır.

Beş-altı yaş grubu 208 çocuk ile yapılan başka araştırmada ise çocukların sosyal yetkinlik düzeyi ile ebeveyn öz saygısı ve öz yeterlik algısı arasında pozitif yönde bir

ilişki bulunmuş olup kızgınlık-saldırganlık ve anksiyete içe dönüklük puanları ile negatif yönde bir ilişki bulunmuştur (Buluş ve Samur, 2017).

1.5. Kapsayıcı İşlev ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Litaratür incelendiğinde, çocuklarda görülen içe yönelim ve dışa yönelim davranış problemleri ile ilgili çalışmaların çoğunlukla olmasının yanı sıra, anne çocuk ilişkisini psikanalitik çerçevede ele alan ve annenin kapsayıcı işlevini ele alan çalışmalara sınırlı sayıda rastlanmıştır.

Gülkanat (2019)'ın yaptığı araştırmada, 3-6 yaş arası 38 çocuk ile çalışılmış olup aile içi şiddet mağduru annelerin kapsayıcı işlevleri ile çocukların depresif semptomları ve saldırgan davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Psikanalitik çervevede yapılan bu araştırmanın sonucunda aile içi şiddetten kaynaklanan kapsayıcı işlev düzeyinin yetersizliği sonucunda çocuklarda depresif semptomlar ve saldırgan davranışlar gösterdiği bulunmuştur.

Gezgin (2019)'in cezaevinde çocukları ile birlikte bulunan anneler ile yürüttüğü araştırmada ise annelerin çocukluk çağı ruhsal travmaları, kapsayıcı işlevleri ve çocuklarının psikososyal gelişim durumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 22 annenin katılımı ile gerçekleşen araştırmada, çocuklukta duygusal istismara maruz kalan annelerin kapsayıcı işlev eş ile ilişki alt boyutu ile çocukların psikososyal gelişimleri arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur.

Gülenay (2019)'ın araştırmasında, 6-10 yaş arası davranım bozukluğu ile kliniğe başvuru yapan veya okuldaki öğretmenleri tarafından bu belirtileri gösterdiğini ifade eden 30 erkek çocuk ile herhangi bir klinik başvurusu olmamış, normal davranım gösteren 30 erkek çocuk karşılaştırılmıştır. Psikanalitik çerçeve kapsamında yapılan araştırmnın sonuçlarına göre, davranım bozukluğu belirtileri gösteren çocukların annelerinin kapsayıcı işlev eksikliğinin anlamlı derecede yüksek olduğu bulunmuştur.

1.6. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı 3-6 yaş okul öncesi dönemindeki çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin annelerinin kapsayıcı işlev düzeyleri ile olan ilişkisini incelemektir. Yapılacak olan değerlendirmeler sonucunda annenin kapsayıcı işlev düzeyinin çocukların sosyal olarak yetkin, saldırgan veya anskiyete-içe dönük olmalarının üzerindeki etkisine dair bilgilerin literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

1.7. Araştırmanın Önemi

Nesnenin bebeğe karşı tutumu, bebeğin gelişiminde önemli bir role sahiptir (Winnicott, 1965). Bebeğin anne ile kurduğu iyi nesne ilişkisi yetişkinlik döneminde yaşayacağı kayıp ve yoksunluklara telafi geliştirmesini sağlamaktadır (Klein, 1957). Erken çocukluk döneminde klinik ortamda gözlemlenen psikopatolojik durumlara yapılacak olan erken müdahaleler ilerleyen yaşantıda kalıcı hale gelmemesi için önemlidir (Bredekamp, 2015).

Annenin kapsayıcı işlevinin önemine vurgu yapan çalışma sayısı literatürde yeterli olarak bulunmaması ve annenin kapsayıcı işlev düzeyinin çocuğun sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeylerine olan etkisinin araştırılmasının literatüre ve gelecek araştırmalara katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

1.8. Araştırma Soruları ve Hipotezleri

Araştırma soruları aşağıdaki gibidir;

1) 3-6 yaş okul öncesi çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeyleri anne yaş, anne gelir ve eğitim durumuna göre farklık gösterir mi?
2) 3-6 yaş okul öncesi çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin çocukların cinsiyetine göre farklılık gösterir mi?
3) 3-6 yaş okul öncesi çocukların annelerinin kapsayıcı işlev düzeyleri anne yaş, gelir ve eğitim durumuna göre farklılık gösterir mi?

4) 3-6 yaş okul öncesi çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeyleri ile annelerin kapsayıcı işlev düzeyleri arasında anlamlı ilişki var mıdır?
5) 3-6 Yaş okul öncesi çocukların annelerinin kapsayıcı işlev düzeylerinin ve boyutlarının çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeyleri üzerinde etkisi var mıdır?

Literatür bilgisi göz önünde bulundurulduğunda, araştırma sorularına yönelik hipotezler aşağıdaki gibi oluşturulmuştur;

1) 3-6 yaş okul öncesi çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin anne yaş grubuna, eğitim grubuna ve gelir düzeyine göre farklık gösterir.
2) 3-6 yaş okul öncesi çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin çocukların cinsiyetine göre farklık gösterir.
3) 3-6 yaş okul öncesi çocukların annelerinin kapsayıcı işlev düzeylerinin anne yaş grubuna, eğitim grubuna ve gelir düzeyine göre farklık gösterir.
4) 3-6 yaş okul öncesi çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeyleri ile annelerin kapsayıcı işlev düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
5) 3-6 yaş okul öncesi annelerin kapsayıcı işlev boyutlarının çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.
6) 3-6 yaş okul öncesi annelerin kapsayıcı işlev düzeylerinin çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi vardır.

BÖLÜM 2. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, evren ve örneklem, veriler ve toplanması, verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu çalışmada, İstanbul'da yaşayan 3-6 yaş arası okul öncesi eğitime devam eden çocukların öğretmenlerine ve annelerine ulaşılmış olup ve 112 öğretmen ve 112 anne katılımcıya anket uygulanmıştır.

2.1.Araştırma Modeli

3-6 yaş arası okul öncesi çocukların saldırganlık, içe dönüklük ve sosyal yetkinlik düzeyleri ile annelerinin kapsayıcı işlev düzeyi arasındaki ilişkinin incelendiği

bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçları, ölçeklere verilen cevaplardan alınan verilerin analiz edilmesi ile elde edilmiştir.

2.2.Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini yaşları 3-6 arasında değişmekte olan okul öncesi eğitime giden çocukların anneleri ve çocukların öğretmenleri oluşturmaktadır.

Araştırmanın çalışma örneklemini İstanbul'da yaşayan 3-6 yaşları arasında okul öncesi eğitime giden çocukların anneleri ve okul öncesi öğretmenleri oluşturmaktadır. Katılımcıların cevaplandırdığı anket ve ölçeklerle veriler elde edilmiştir. Araştırma örnekleminde 112 anne ve 112 öğretmene anket uygulanmıştır.

2.2.1. Ebeveynlerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Tablo 1: Ebeveynlerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Demografik	**Grup**	**n**	**%**
Eğitim Durumu	Lise	35	31,3
	Üniversite	46	41,1
	Yüksek Lisans/Doktora	31	27,7
Çalışma Durumu	Hayır	56	50,0
	Evet	56	50,0
Yaş	26-32	28	25,0
	33-39	45	40,2
	40 veya üzeri	39	34,8
Gelir Düzeyi	1000-3000 TL arası	12	10,7
	3000-5000 TL arası	24	21,4
	5000-7000 TL arası	31	27,7
	7000 TL ve üzeri	45	40,2
Medeni Durum	Evli	112	100,0
Babanın Durumu	Öz ve yaşıyor	112	100,0
	Toplam	112	100,0
Hastalık Durumu	**Grup**	**n**	**%**
Kronik Rahatsızlık Olma Durumu	Evet	12	10,7
	Hayır	100	89,3
	Toplam	112	100,0

Kronik Rahatsızlık Türü	Alerjik astım	2	16,7
	Diyabet	3	25,0
	Kalp Damar Rahatsızlıkları	1	8,3
	Obezite	2	16,7
	Solunum Yolu Hastalığı	1	8,3
	Tansiyon	3	25,0
	Toplam	12	100,0
Psikolojik Rahatsızlık Teşhisi Konulma	Evet	1	0,9
	Hayır	111	99,1
	Toplam	112	100,0
Psikolojik Rahatsızlık Türü	Gecikmiş yas	1	100,0
	Toplam	1	100,0

Araştırma kapsamındaki ebeveynlerin demografik özellikleri incelendiğinde, ebeveynlerin %31,3'ünün lise, %41,1'inin üniversite, %27,7'sinin yüksek lisans/doktora mezunu olduğu, %25'inin 26-32 yaş, %40,2'sinin 33-39, %34,8'inin 40 veya üzeri bir yaşta olduğu belirlenmiştir. Annelerin %50'si çalışıyorken %50'sinin çalışmadığı, %10,7'sinin gelir düzeyinin 1.000-3.000 TL arasında, %21,4'ünün 3.000-5.000 TL, %27,7'sinin 5.000-7.000 TL ve %40,2'sinin 7.000 TL veya üzeri bir gelire sahip oldukları, ebeveynlerin tamamının evli ve eşlerinin hayatta olduğu belirlemiştir. Araştırma kapsamındaki annelerin %89,3'ünün herhangi bir kronik rahatsızlığı yokken %10,7'sinin kronik rahatsızlığı olduğu belirlenmiş ve kronik rahatsızlığı olan annelerin büyük çoğunluğunun %25 ile diyabet ve tansiyon hastası olduğu belirlenmiştir. Araştıra kapsamında sadece 1 anneye (%0,9) daha önce psikolojik rahatsızlık teşhisi konulmuş ve bunun ''gecikmiş yas rahatsızlığı'' olduğu belirlenmiştir.

2.2.2. Çocukların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Tablo 2: Çocukların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Demografik	**Grup**	**n**	**%**
Çocuğun Cinsiyeti	Erkek	55	49,1
	Kız	57	50,9
Çocuğun Yaşı	3,00	15	13,4
	4,00	34	30,4
	5,00	31	27,7
	6,00	32	28,6
Hastalık Durumu	**Grup**	**n**	**%**
Zihinsel Gelişim Geriliği	Hayır	112	100,0

	Toplam	112	100,0
Çocuğun Hastalık Geçirme Durumu	Evet	12	10,7
	Hayır	100	89,3
	Toplam	112	100,0
Hastalık Türü	Ateşli Havale	5	41,7
	Kabakulak	1	8,3
	Kızamık	1	8,3
	Purpura Vaskilut	1	8,3
	Sarılık	2	16,7
	Suçiçeği	2	16,7
	Toplam	12	100,0
Değişkenler	**Grup**	**n**	**%**
Gidilen Okul Türü	Devlet	58	51,8
	Özel	54	48,2
Okula Başlama Yılı	2016,00	10	8,9
	2017,00	18	16,1
	2018,00	21	18,8
	2019,00	24	21,4
	2020,00	39	34,8
Kardeş Durumu	Kardeşi yok	71	63,4
	1	37	33,0
	2	4	3,6
	Toplam	112	100,0

Araştırma kapsamında incelenen çocukların %49,1'inin erkek, %50,9'unun kız olduğu belirlenirken, çocukların %13,4'ünün 3 yaşında, %30,4'ünün, 4 yaşında, %27,7'sinin 5 ve %28,6'sının 6 yaşında olduğu belirlenmiştir.

Araştırma kapsamındaki çocukların tamamına herhangi zihinsel gelişim geriliği tanısı konulmamıştır. Çocukların %89,3'ünün herhangi bir hastalık geçirmediği belirlenirken çocukların %10,7'sinin çocukken bir hastalık geçirdiği ve hastalık geçiren çocukların büyük çoğunluğunun %41,7 oranın ile ateşli havale geçirdiği belirlenmiştir.

Araştırma kapsamındaki çocukların %51,8'inin devlet, %48,2'sinin özel okula gittiği, çocukların büyük çoğunluğunun %34,8 ile 2020 yılında okula başladıkları ve %63,4'ünün kardeşinin olmadığı belirlenmiştir.

2.2.3. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mesleki Tecrübelerine Göre Dağılımları

Tablo 3: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mesleki Tecrübelerine Göre Dağılımları

Değişkenler	Grup	n	%
Mesleki Tecrübe	1-2 sene	19	17,0
	2-3 sene	29	25,9
	3-4 sene	28	25,0
	5 sene veya üzeri	36	32,1
	Toplam	112	100,0

Araştırma katılan öğretmenlerin %17'sinin 1-2 sene, %25,9'unun 2-3 sene, %25'inin 3-4 sene ve %32,1'inin 5 sene veya üzerinde tecrübesi olduğu belirlenmiştir.

2.3.Veriler ve Toplanması

Verilerin toplanma aşamasından önce T.C. Maltepe Üniversitesi Etik Kurulu onayı alınmıştır. Araştırmaya katılım sağlayanlardan gönüllü olarak çalışmaya dahil olduklarına dair yazılı onamları alındıktan sonra ölçekler sunulmuştur. Katılımcıların demografik özelliklerini ölçmek amacıyla "Demografik Bilgi Formu" (Bkz. Ek.1) kullanılmış olup nicel verileri toplamak amacıyla annelere "Ebeveyn Çocuk Kapsayıcı İşlev Ölçeği" (Bkz. Ek.2) ve öğretmenlere "Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği" (Bkz. Ek.3) verilmiştir. Küresel salgın olan Covid-19 sebebi ile veriler online platformda Google Formlar aracı ile toplanmıştır.

2.3.1. Bilgilendirilmiş Onam Formu

Katılımcılara araştırmaya dahil olmadan önce sunulan bu form, araştırma hakkında bilgi vermekte olup kişilerin araştırmaya katılımının onayını kapsamaktadır. Araştırmaya katılanların kişisel bilgilerinin gizli tutulacağı, sonuçların toplu bir şekilde yayınlanacağı, araştırmanın kim tarafından yapıldığı ve istedikleri zaman araştırmayı bırakabileceklerine dair bilgiler bulunmaktadır.

2.3.2. Demografik Bilgi Formu

Demografik Bilgi Formu, çocukların, annelerinin ve öğretmenlerinin demografik özellikleri hakkında bilgi edinmek amacı ile araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Formda annenin eğitim durumu, çalışma durumu, gelir düzeyi, medeni durumu, babanın durumu (öz, üvey / hayatta, vefat etmiş), annenin kronik hastalık geçirip geçirmediği, annenin psikolojik hastalık teşhisi konulup konulmadığı, çocuğun cinsiyeti, çocuğun doğum tarihi, çocuğun herhangi bir zihinsel, fiziksel engeli olup olmadığı, kronik hastalık geçirip geçirmediği, çocuğun gittiği okulun niteliği, ailedeki çocuk sayısı ve öğretmenin mesleki deneyimi ile ilgili sorulara yer verilmiştir.

2.3.3. Ebeveyn Çocuk Kapsayıcı İşlevler Ölçeği (KİO)

Araştırma için kullanılan ölçek olan ‘’Ebeveyn Çocuk Kapsayıcı İşlev Ölçeği’’, Zabcı, Erol ve Şimşek tarafından 2018’de geliştirilmiştir. Ölçeğin geliştirilme amacı, anne ve çocuk arasındaki ilişkiyi incelemek, ebeveynlerin tutumlarının niceliğini değerlendirmek, çocukların ilişkisel olarak yaşadıkları sorunların kaynağını anlamlandırmak ve bu problemlere yönelik klinik müdahalelere yardımcı olabilmektir. Ebeveyn Çocuk Kapsayıcı İşlev Ölçeği 36 maddeden oluşmaktadır ve 5’li likert tipi bir ölçektir. Endişe-ayrılığa hassasiyet, kapsanamayan ilişki, eş ile ilişki, doyum odaklılık, katı kuralcı ilişki olmak üzere toplamda 5 faktörlü alt boyutu vardır.

Endişe-ayrılığa hassasiyet alt boyutu, ‘’Çocuğumdan ayrılmak benim için zordur’’, ‘’Çocuğum hep gözümün önünde olsun isterim.’’ gibi maddelere sahiptir ve 1,3,7,8,12,13,17,19,21,29,34 numaralı maddelerle değerlendirilmektedir.

Eş ile ilişki alt boyutu, Eşim çocuğumuzla ilgili konularda bana yardımcı olur.’’ve ‘’ Eşim, çocuğumuzun olumsuz davranışlarına sınır koyar” gibi maddeleri içerir ve 6, 9, 23, 25, 30, 35 numaraları maddelerle değerlendirilir.

Doyum odaklılık alt boyutu, ‘’Çocuğumun mutlu olması için her istediğini almaya ve yapmaya çalışırım.’’ Ve ‘’Tüm hayatımı çocuğuma adadım, ondan başka önceliğim yoktur.” gibi maddeleri içerir ve 4, 11, 22, 28, 31, 32 numaralı maddelerle değerlendirilir.

Katı kuralcı ilişki alt boyutu “Bebekliğinde bir dönem uyku eğitimi verdim, yatağında ağladığında yanına gitmezdim.’’ ve ‘’ Çocuğumu uslu, başarılı çocuklarla

karşılaştırır, onları örnek gösteririm.” gibi maddeleri içerir ve 5, 10, 14, 15, 16, 24, 36 numaralı maddelerle değerlendirilir.

Ölçeğin geliştirilme aşamaları içinde kapsam geçerliliği, yapı geçerliliği ile iç tutarlılık ve test tekrar test güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Geçerlilik ve güvenirlik çalışmasında Cronbach’s alpha güvenirlik kat sayı .81 olarak bulunmuştur.

2.3.4. Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği

Araştırma için kullanılan diğer ölçek ise ‘’Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme 30 Ölçeği’’dir. Ölçeğin özgünü La Freinere ve Dumas (1996) tarafından geliştirilmiştir. Çorapçı, Aksan, Arslan-Yalçın ve Yağmurlu tarafından 2010’da Türkçe’ye uyarlanarak geçerlilik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Okul öncesi dönemde duygusal, davranışsal ve sosyal uyum taraması kapsamında 30 soruluk 6’lı likert tipi bir ölçektir.

Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Anksiyete-İçe Dönüklük (Aİ) alt ölçeği olmak üzere toplamda 3 alt ölçeği ve her alt ölçekte 10 madde bulunmaktadır.

Sosyal yetkinlik alt ölçeği, çocuğun akranlarıyla bir aradayken iş birliği göstermesini ve anlaşmazlıklara çözüm yolu araması gibi olumlu özellikleri ölçer. Kızgınlık-Saldırganlık alt ölçeği akranlarına/yetişkinlere karşı gelme, uyumsuz veya saldırgan davranmamak gibi dışsallaştırma sorunlarını ölçer. Anksiyete-İçe Dönüklük alt boyutu ise içselleştirme sorun belirtisi olan akran grup içerisinde çekingen davranışlar, depresif duygu durumları gibi davranışları ölçer.

Sosyal Yetkinlik (SY), Kızgınlık-Saldırganlık (KS) ve Anksiyete-İçe Dönüklük (Aİ) alt ölçekleri için Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları sırasıyla .64, .71 ve .45’dir. Her alt ölçek için madde-toplam korelasyon katsayıları .41 ve üstünde bulunmuştur. Bu değerler yüksek düzeyde iç tutarlılığa işaret etmektedir.

2.3.5. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

3-6 yaş arası okul öncesi çocukların saldırganlık, içe dönüklük ve sosyal yetkinlik düzeyleri ile annelerinin kapsayıcı işlev düzeyi arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada elde edilen veriler SPSS 24.0 programı ile analiz edilmiştir.

Araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerin ölçüm özelliğini test etmek amacı ile maddelerin iç tutarlılıkların belirlenmesi için Cronbach's Alpha güvenirlik analizi yapılmıştır. Katılımcıların demografik dağılımlarının incelenmesi için ise frekans ve yüzde analizi, katılımcıların ölçme araçlarına göre düzeylerinin belirlenmesinde betimsel analizlerden ortalama ve standart sapma değerleri incelenmiştir. Hipotezlere (varsayımlara) ilişkin analiz sonuçlarının belirlenmesi için öncelikle merkezi eğilim ölçümleri ile verilerin dağılımına bakılmış, verilerinin dağılımın normal olması sonucunda ikili grup karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t-testi gerçekleştirilmiş, ikiden fazla grup arasında yapılan karşılaştırmalarda tek yönlü Anova testi yapılmıştır. Bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesinde Pearson korelasyon analizi yapılmıştır.

BÖLÜM 3. BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırma sorularını sınamak amacıyla uygulanan istatistiksel analiz sonuçları yer almaktadır. Toplam 112 anne ve 112 öğretmen katılımcıdan elde edilen verilerin istatistiksel analizi gerçekleştirilmiştir.

3.1. 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeylerine Ait Betimsel Bulgular

Tablo 4: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeylerine Ait Betimsel Bulgular

	$\bar{X}$	s.s.
Sosyal Yetkinlik	3,27	1,39
Kızgınlık-Saldırganlık	3,25	1,62
Anksiyete-İçe dönüklük	3,19	1,52

3-6 Yaş 3-6 yaş okul öncesi çocukların sosyal yetkinlik düzeylerinin orta düzeyde ($\bar{x}$=3,27), saldırganlık algılarının orta düzeyde ($\bar{x}$=3,25) ve anksiyete düzeylerinin orta seviyede ($\bar{x}$=3,19) olduğu belirlenmiştir.

3.2. 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeylerine Ait Betimsel Bulgular

Tablo 5: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeylerine Ait Betimsel Bulgular

Kapsayıcı İşlev Ölçeği	$\bar{X}$	s.s.
Endişe-Ayrılığa Hassasiyet	2,94	1,15
Eş ile İlişki	2,83	1,19
Kapsanamayan İlişki	2,78	1,18
Doyum Odaklılık	2,77	1,26
Katı- Kuralcı İlişki	2,43	1,21
Kapsayıcı İşlev	2,77	1,03

3-6 yaş okul öncesi çocukların kapsayıcı işlev düzeylerinin orta düzeyde ($\bar{x}$=2,77) olduğu belirlenmiştir.

3.3. Elde Edilen Verilere Ait Normal Dağılım Analizi Sonuçları

Tablo 6: Elde Edilen Verilerin Dağılımına Ait Bulgular

Ölçek	Çarpıklık	Basıklık	$\bar{X}$	Medyan
Endişe-Ayrılığa Hassasiyet	-1,17	-,17	2,94	3,09
Eş ile İlişki	-1,18	-,22	2,83	3,00
Kapsanamayan İlişki	-1,30	,09	2,78	2,67
Doyum Odaklılık	-1,14	,42	2,77	2,67
Katı- Kuralcı İlişki	-1,12	,43	2,43	2,14
Kapsayıcı İşlev	-1,24	-,10	2,77	2,92
Sosyal Yetkinlik	-1,28	,21	3,27	3,00
Kızgınlık-Saldırganlık	-1,54	,25	3,25	3,00

Anksiyete-İçe-dönüklük	-1,43	,29	3,19	2,90

Elde edilen verilerin dağılımlarının belirlenmesinde merkezi eğilim ölçümlerinden aritmetik ortalama, medyan, çarpıklık ve basıklık katsayıları kullanılmıştır. Medyan ile aritmetik ortalama değerinin birbirine yakın ya da eşit olması ile çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 2 sınırları içerisine düşmesi nedeniyle elde edilen verilerin dağılımının normal dağılımdan geldiği belirlenmiştir (George ve Mallery 2010). Bu bulgular ışığında araştırmadaki hipotezlerin test edilmesinde parametrik analiz yöntemlerinin kullanılmasına karar verilmiştir.

3.4 Sosyo-demografik Değişkenler ile Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeyleri Arasındaki İlişkisine Ait Bulgular

Araştırma değişkenlerinin (sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeyleri), katılımcıların demografik özelliklerine göre (anne yaş, anne eğitim, anne gelir ve çocuk yaş) nasıl farklılaştığını incelemek için Anova Testi uygulanmıştır.

3.4.1.Anne Yaş Değişkenine Ait Bulgular

Tablo 7: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeylerinin Anne Yaş Gruba Göre Farklılarına Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonucu

Ölçümler	Anne Yaş	n	$\bar{X}$	s.s.	F	p
Sosyal Yetkinlik	26-32	28	3,34	1,35	0,229	0,796
	33-39	45	3,34	1,31		
	40 veya üzeri	39	3,15	1,54		
Kızgınlık-Saldırganlık	26-32	28	3,16	1,57	0,180	0,835
	33-39	45	3,19	1,61		
	40 veya üzeri	39	3,37	1,71		
Anksiyete-İçe dönüklük	26-32	28	3,10	1,43	0,163	0,850
	33-39	45	3,15	1,59		
	40 veya üzeri	39	3,30	1,53		

3-6 yaş okul öncesi çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin anne yaş gruba göre farklılıklarının anlamlılık gösterip göstermediğini belirlenmesi için yapılan tek yönlü anova testi sonucuna göre; çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük düzeylerinin anne yaş gruplarına göre farkının anlamlılık göstermediği saptanmıştır. ($p>0.05$).

3.4.2. Anne Eğitim Değişkenine Ait Bulgular

Tablo 8. 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeylerinin Anne Eğitim Gruba Göre Farklılıklarına Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonucu

Ölçümler	Anne Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	s.s.	F	p	Scheffe
Sosyal Yetkinlik	Lise	35	2,34	,95	15,051	0,001*	1-2
	Üniversite	46	3,55	1,43			1-3
	Yüksek Lisans/Doktora	31	3,92	1,24			
Kızgınlık-Saldırganlık	Lise	35	4,03	1,45	6,404	0,002*	1-2
	Üniversite	46	2,91	1,59			1-3
	Yüksek Lisans/Doktora	31	2,87	1,59			
Anksiyete-İçe dönüklük	Lise	35	3,70	1,30	3,043	0,052	
	Üniversite	46	2,89	1,52			
	Yüksek Lisans/Doktora	31	3,07	1,64			

*p<0.05; 1.Grup= lise, 2.Grup=Üniversite, 3.Grup=Yüksek Lisans/Doktora

3-6 yaş okul öncesi çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin anne eğitim gruba göre farklılıklarının anlamlılık gösterip göstermediğini belirlenmesi için yapılan tek yönlü anova testi sonucuna göre çocukların sosyal yetkinlik düzeylerinin anne eğitim gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır. (F= 15.051; p=0.001; p<0.05). Anne eğitim durumu lise olanların ($\bar{x}$=2,34) üniversite ($\bar{x}$=3,55) ve yüksek lisans/doktora ($\bar{x}$=3,92) mezunu annelere göre çocuklarının sosyal yetkinlik düzeylerinin daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Çocukların saldırganlık düzeylerinin anne eğitim gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır. (F= 6.404; p=0.002; p<0.05). Anne eğitim durumu lise olanların ($\bar{x}$=4,03) üniversite ($\bar{x}$=2,91) ve yüksek lisans/doktora ($\bar{x}$=2,87) mezunu annelere göre çocuklarının saldırganlık düzeylerinin daha yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir. Gruplar arasındaki farkların kaynağının belirlenmesinde post-hoc testlerinden scheffe testi yapılmıştır. Çocukların anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin anne eğitim gruplarına göre farkının anlamlılık göstermediği saptanmıştır. (p>0.05).

3.4.3. Anne Gelir Değişkenine Ait Bulgular

Tablo 9: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeylerinin Anne Gelir Gruplarına Göre Farklılıklarına Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonucu

Ölçümler	Anne Gelir Durumu	n	$\bar{X}$	s.s.	F	p	Scheffe
Sosyal Yetkinlik	1000-3000	12	2,83	1,27	7,040	0,001*	4-2
	3000-5000	24	2,31	1,02			

	5000-7000	31	3,59	1,43			
	7000 TL ve üzeri	45	3,69	1,32			
Kızgınlık-Saldırganlık	1000-3000	12	3,62	1,22	4,117	0,008*	2-3
	3000-5000	24	4,14	1,54			
	5000-7000	31	2,81	1,63			
	7000 TL ve üzeri	45	2,97	1,59			
Anksiyete-İçe dönüklük	1000-3000	12	3,18	1,08	3,444	0,019*	2-3
	3000-5000	24	4,00	1,35			
	5000-7000	31	2,75	1,59			
	7000 TL ve üzeri	45	3,07	1,53			

*p<0.05; 1.Grup= 1.000-3.000, 2.Grup=3.000-5.000, 3.Grup=5.000-7.000; 4.Grup= 7.000 +

3-6 yaş okul öncesi çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin anne gelir düzeyine göre farklılıklarının anlamlılık gösterip göstermediğini belirlenmesi için yapılan tek yönlü Anova testi sonucuna göre, çocukların sosyal yetkinlik düzeylerinin anne gelir düzeyi gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır. (F= 7.040; p=0.001; p<0.05). Anne gelir durumu 7.000 TL veya üzeri olanların ($\bar{x}$=3.69) geliri 3.000-5.000 TL ($\bar{x}$=2,31) olan annelere göre çocuklarının sosyal yetkinlik düzeylerinin daha yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir. Çocukların saldırganlık düzeylerinin anne gelir düzeyi gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır. (F= 4.117; p=0.008; p<0.05). Anne gelir durumu 5.000-7.000 TL olanların ($\bar{x}$=2.81) geliri 3.000-5.000 TL ($\bar{x}$=4.14) olan annelere göre çocuklarının saldırganlık düzeylerinin daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Çocukların anksiyete düzeylerinin anne gelir düzeyi gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır. (F= 3.444; p=0.019; p<0.05). Anne gelir durumu 5.000-7.000 TL olanların ($\bar{x}$=2.75) geliri 3.000-5.000 TL ($\bar{x}$=4.00) olan annelere göre çocuklarının anksiyete-içe Dönüklük düzeylerinin daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Gruplar arasındaki farkların kaynağının belirlenmesinde post-hoc testlerinden scheffe testi yapılmıştır.

3.4.4. Çocuk Cinsiyet Değişkenine Ait Bulgular

Tablo 10: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeylerinin Çocuğun Cinsiyetine Göre Farklılıklarına Ait Tek Bağımsız Örneklem T-Testi Sonucu

Ölçümler	Çocuğun	n	$\bar{X}$	s.s.	t	sd	p

	Cinsiyeti						
Sosyal Yetkinlik	Erkek	55	3,23	1,40	-0,361	110	0,719
	Kız	57	3,32	1,40			
Kızgınlık-Saldırganlık	Erkek	55	3,24	1,70	-0,052	110	0,958
	Kız	57	3,26	1,56			
Anksiyete-İçe dönüklük	Erkek	55	3,18	1,49	-0,063	110	0,950
	Kız	57	3,20	1,56			

3-6 yaş okul öncesi çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin çocuğun cinsiyetine göre farklılıklarının anlamlılık gösterip göstermediğini belirlenmesi için yapılan bağımsız örneklem t-testi sonucuna göre; çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe Dönüklük düzeylerinin çocuğun cinsiyetine göre farkının anlamlılık göstermediği saptanmıştır ($p>0.05$).

3.5. Sosyo-demografik Değişkenlerin Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeyleri Arasındaki İlişkisine Ait Bulgular

Araştırma değişkenlerinin (kapsayıcı işlev), katılımcıların demografik özelliklerine göre (anne yaş, anne eğitim ve anne gelir düzeyi) nasıl farklılaştığını incelemek için Anova Testi uygulanmıştır.

3.5.1. Anne Yaş Değişkenine Ait Bulgular

Tablo 11: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerinin Kapsayıcı İşlev Düzeylerinin Anne Yaş Gruba Göre Farklıklarına Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonucu

Ölçümler	Anne Yaş	n	$\bar{X}$	s.s.	F	p
Endişe-Ayrılığa Hassasiyet	26-32	28	3,20	1,14	2,593	0,079
	33-39	45	3,06	1,14		
	40 veya üzeri	39	2,62	1,12		
Eş ile İlişki	26-32	28	2,99	1,06	0,535	0,587
	33-39	45	2,86	1,09		
	40 veya üzeri	39	2,69	1,39		
Kapsanamayan İlişki	26-32	28	2,89	1,12	0,874	0,420
	33-39	45	2,89	1,17		
	40 veya üzeri	39	2,58	1,23		
Doyum Odaklılık	26-32	28	3,24	1,30	2,857	0,062
	33-39	45	2,54	1,15		
	40 veya üzeri	39	2,70	1,30		
Katı- Kuralcı İlişki	26-32	28	2,62	1,27	0,513	0,600
	33-39	45	2,40	1,27		
	40 veya üzeri	39	2,33	1,10		
Kapsayıcı İşlev	26-32	28	3,01	1,05	1,433	0,243
	33-39	45	2,78	0,96		
	40 veya üzeri	39	2,58	1,08		

3-6 yaş okul öncesi çocukların kapsayıcı işlev düzeylerinin anne yaş gruba göre farklılıklarının anlamlılık gösterip göstermediğini belirlenmesi için yapılan tek yönlü Anova testi sonucuna göre; çocukların kapsayıcı işlev düzeylerinin anne yaş gruplarına göre farkının anlamlılık göstermediği saptanmıştır. (p>0.05).

3.5.2. Anne Eğitim Değişkenine Ait Bulgular

Tablo 12: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerinin Kapsayıcı İşlev Düzeylerinin Anne Eğitim Gruba Göre Farklıklarına Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonucu

Ölçümler	Anne Eğitim	n	$\bar{X}$	s.s.	F	p	Scheffe
Endişe-Ayrılığa Hassasiyet	Lise	35	2,34	1,07	8,142	0,001*	1-3
	Üniversite	46	3,15	1,12			
	Yüksek Lisans/Doktora	31	3,30	1,04			
Eş ile İlişki	Lise	35	2,37	1,24	4,052	0,020*	1-3
	Üniversite	46	3,02	1,19			
	Yüksek Lisans/Doktora	31	3,08	0,99			
Kapsanamayan İlişki	Lise	35	2,30	1,13	4,724	0,011*	1-3
	Üniversite	46	2,92	1,20			
	Yüksek Lisans/Doktora	31	3,11	1,06			
Doyum Odaklılık	Lise	35	2,20	0,96	5,986	0,003*	1-3
	Üniversite	46	2,95	1,31			
	Yüksek Lisans/Doktora	31	3,16	1,30			
Katı- Kuralcı İlişki	Lise	35	1,90	1,02	5,895	0,004*	1-3
	Üniversite	46	2,55	1,16			
	Yüksek Lisans/Doktora	31	2,85	1,30			
Kapsayıcı İşlev	Lise	35	2,23	0,94	8,202	0,000*	1-3
	Üniversite	46	2,94	1,02			
	Yüksek Lisans/Doktora	31	3,12	0,92			

*p<0.05; 1.Grup= lise, 2.Grup=Üniversite, 3.Grup=Yüksek Lisans/Doktora

3-6 yaş okul öncesi çocukların annelerinin kapsayıcı işlev düzeylerinin anne eğitim grubuna göre farklılıklarının anlamlılık gösterip göstermediğini belirlenmesi için yapılan tek yönlü anova testi sonucuna göre; çocukların annelerinin genel kapsayıcı işlev düzeylerinin anne eğitim gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır (F=8.202; p=0.000; p<0.05). Anne eğitim durumu lise olanların ($\bar{x}$=2.23) yüksek lisans/doktora ($\bar{x}$=3.12) mezunu annelere göre çocuklarının annelerinin kapsayıcı işlev düzeylerinin daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir.

Çocukların annelerinin endişe-ayrılığa hassasiyet düzeylerinin anne eğitim gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır (F=8.142; p=0.001; p<0.05). Anne eğitim durumu lise olanların ($\bar{x}$=2.34) yüksek lisans/doktora ($\bar{x}$=3.30) mezunu annelere göre çocuklarının annelerinin endişe-ayrılığa hassasiyet düzeylerinin daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir.

Çocukların annelerinin eş ile ilişki düzeylerinin anne eğitim gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır (F=4.052; p=0.020; p<0.05). Anne eğitim durumu lise olanların ($\bar{x}$=2.37) yüksek lisans/doktora ($\bar{x}$=3.08) mezunu annelere göre eş ile ilişki düzeylerinin daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir.

Çocukların annelerinin kapsanamayan ilişki düzeylerinin anne eğitim gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır (F=4.724; p=0.011; p<0.05). Anne eğitim durumu lise olanların ($\bar{x}$=2.30) yüksek lisans/doktora ($\bar{x}$=3.11) mezunu annelere göre kapsanamayan ilişki düzeylerinin daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir.

Çocukların annelerinin doyum odaklılık düzeylerinin anne eğitim gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır (F=5.986; p=0.003; p<0.05). Anne eğitim durumu lise olanların ($\bar{x}$=2.20) yüksek lisans/doktora ($\bar{x}$=3.16) mezunu annelere göre doyum odaklılık düzeylerinin daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir.

Çocukların annelerinin katı-kuralcı ilişki düzeylerinin anne eğitim gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır (F=5.895; p=0.004; p<0.05). Anne eğitim durumu lise olanların ($\bar{x}$=1.90) yüksek lisans/doktora ($\bar{x}$=2.85) mezunu annelere göre katı-kuralcı ilişki düzeylerinin daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Gruplar arasındaki farkların kaynağının belirlenmesinde post-hoc testlerinden scheffe testi yapılmıştır.

3.5.3. Anne Gelir Düzeyi Değişkenine Ait Bulgular

Tablo 13: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerinin Kapsayıcı İşlev Düzeylerinin Anne Gelir Düzeyine Göre Farklılıklarına Ait Tek Yönlü Anova Testi Sonucu

Ölçümler	Anne Gelir Düzeyi	n	$\bar{X}$	s.s.	F	p	Scheffe
Endişe-Ayrılığa Hassasiyet	1000-3000 TL arası	12	2,65	1,11	3,067	0,031*	2-3
	3000-5000 TL arası	24	2,40	1,00			2-4
	5000-7000 TL arası	31	3,14	1,23			
	7000 TL ve üzeri	45	3,17	1,10			
Eş ile İlişki	1000-3000 TL arası	12	2,81	1,36	3,233	0,025*	2-3
	3000-5000 TL arası	24	2,20	1,07			2-4
	5000-7000 TL arası	31	3,10	1,29			
	7000 TL ve üzeri	45	2,99	1,04			
Kapsanamayan İlişki	1000-3000 TL arası	12	2,64	1,20	3,149	0,028*	2-3
	3000-5000 TL arası	24	2,18	0,89			2-4
	5000-7000 TL arası	31	3,00	1,29			
	7000 TL ve üzeri	45	2,99	1,15			
Doyum Odaklılık	1000-3000 TL arası	12	2,33	0,56	3,302	0,023*	2-3
	3000-5000 TL arası	24	2,21	1,09			2-4

	5000-7000 TL arası	31	3,09	1,39			
	7000 TL ve üzeri	45	2,97	1,29			
Katı- Kuralcı İlişki	1000-3000 TL arası	12	1,94	0,86	1,895	0,135	
	3000-5000 TL arası	24	2,11	1,13			
	5000-7000 TL arası	31	2,70	1,31			
	7000 TL ve üzeri	45	2,54	1,21			
Kapsayıcı İşlev	1000-3000 TL arası	12	2,48	0,88	3,728	0,014*	2-3
	3000-5000 TL arası	24	2,24	0,86			2-4
	5000-7000 TL arası	31	3,02	1,14			
	7000 TL ve üzeri	45	2,95	0,98			

*p<0.05; 1.Grup= 1.000-3.000 TL, 2.Grup=3.000-5.000 TL, 3.Grup=5.000-7.000 TL, 4.Grup=7.000 TL ve Üzeri

3-6 yaş okul öncesi çocukların annelerinin kapsayıcı işlev düzeylerinin anne gelir durumu grubuna göre farklılıklarının anlamlılık gösterip göstermediğini belirlenmesi için yapılan tek yönlü Anova testi sonucuna göre, çocukların annelerinin kapsayıcı işlev düzeylerinin anne gelir gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır (F=3.728; p=0.014; p<0.05). Geliri 3.000-5.000 TL olan annelerin ($\bar{x}$=2.24) geliri 5.000-7.000 TL ($\bar{x}$=3.02) ve 5.000-7.000 TL ($\bar{x}$=2.95) olan annelere göre çocuklarının annelerinin kapsayıcı işlev düzeylerinin daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir.

Çocukların annelerinin endişe-ayrılığa hassasiyet düzeylerinin anne gelir gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır (F=3.067; p=0.031; p<0.05). Geliri 3.000-5.000 TL olan annelerin ($\bar{x}$=2.40) geliri 5.000-7.000 TL ($\bar{x}$=3.14) ve 5.000-7.000 TL ($\bar{x}$=3.17) olan annelere göre çocuklarının annelerinin endişe-ayrılığa hassasiyet düzeylerinin daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir.

Çocukların annelerinin eş ile ilişki düzeylerinin anne gelir gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır (F=3.233; p=0.025; p<0.05). Geliri 3.000-5.000 TL olan annelerin ($\bar{x}$=2.20) geliri 5.000-7.000 TL ($\bar{x}$=3.10) ve 5.000-7.000 TL ($\bar{x}$=2.99) olan annelere göre çocuklarının annelerinin eş ile ilişki düzeylerinin daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir.

Çocukların annelerinin kapsanamayan ilişki düzeylerinin anne gelir gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır (F=3.149; p=0.028; p<0.05). Geliri 3.000-5.000 TL olan annelerin ($\bar{x}$=2.18) geliri 5.000-7.000 TL ($\bar{x}$=3.00) ve 5.000-7.000

TL ($\bar{x}$=2.99) olan annelere göre çocuklarının annelerinin kapsanamayan ilişki düzeylerinin daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir.

Çocukların annelerinin doyum odaklılık düzeylerinin anne gelir gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır (F=3.302; p=0.023; p<0.05). Geliri 3.000-5.000 TL olan annelerin ($\bar{x}$=2.21) geliri 5.000-7.000 TL ($\bar{x}$=3.09) ve 5.000-7.000 TL ($\bar{x}$=2.97) olan annelere göre çocuklarının annelerinin doyum odaklılık düzeylerinin daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Gruplar arasındaki farkların kaynağının belirlenmesinde post-hoc testlerinden Scheffe testi yapılmıştır.

3.6. 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeyleri ile Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Tablo 14: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete-İçe Dönüklük Düzeyleri İle Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Ait Pearson Korelasyon Analizi Sonucu

Değişkenler	Kapsayıcı İşlev	Endişe-Ayrılığa Hassasiyet	Eş ile İlişki	Kapsanamayan İlişki	Doyum Odaklılık	Katı-Kuralcı İlişki	Sosyal Yetkinlik	Kızgınlık-Saldırganlık	Anksiyete-İçe dönüklük
Kapsayıcı İşlev	1	,934*	,847*	,863*	,858*	,782*	,656*	-,574*	-,520*
Endişe-Ayrılığa Hassasiyet		1	,730*	,734*	,796*	,659*	,729*	-,642*	-,587*
Eş ile İlişki			1	,890*	,597*	,502*	,530*	-,542*	-,463*
Kapsanamayan İlişki				1	,635*	,533*	,526*	-,472*	-,401*
Doyum Odaklılık					1	,644*	,520*	-,445*	-,424*
Katı- Kuralcı İlişki						1	,433*	-,306*	-,297*
Sosyal Yetkinlik							1	-,768*	-,698*
Kızgınlık-Saldırganlık								1	,884*
Anksiyete-İçe dönüklük									1
***p<0.05**									

3-6 yaş okul öncesi çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeyleri ile annelerin kapsayıcı işlev düzeyleri arasındaki ilişkinin

belirlenmesi için Pearson korelasyon analizi yapılmış olup yapılan korelasyon analizi sonucuna göre çocukların annelerinin kapsayıcı işlev düzeyleri ile çocukların sosyal yetkinlik düzeyleri arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=0,656$; $p<0.05$). Bu sonuç çocuklarının annelerinin kapsayıcı işlev düzeyleri artığında çocukların sosyal yetkinlik düzeylerinde de bir artış olacağı anlamına gelmektedir.

Çocukların annelerinin kapsayıcı işlev düzeyleri ile çocukların saldırganlık düzeyleri arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=-0,574$; $p<0.05$). Bu sonuç çocuklarının annelerinin kapsayıcı işlev düzeyleri artığında çocukların saldırganlık düzeylerinde azalış olacağı anlamına gelmektedir.

Çocukların annelerinin kapsayıcı işlev düzeyleri ile çocukların anksiyete düzeyleri arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=-0,520$; $p<0.05$). Bu sonuç çocuklarının annelerinin kapsayıcı işlev düzeyleri artığında çocukların anksiyete düzeylerinde azalış olacağı anlamına gelmektedir.

3.7. 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerinin Kapsayıcı İşlev Boyutlarının Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anksiyete Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Bulgular

Araştırmanın 5. ve 6. hipotezlerinin test edilmesinde regresyon analizi yapılmıştır. Bu hipotezler için regresyon analizi yapılmadan önce regresyon analizlerinin varsayımları olan verilerin dağılımın normal olması, değişkenler arasında ilişkinin olması ve değişkenler arasında oto korelasyon ve çoklu bağıntı problemlerinin olmaması durumları incelenmiş olup normal dağılım olduğu Tablo 9'da verilmiştir. Regresyon modeline edilen değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı sonucu ise Tablo 17'de verilmiştir. Modeldeki her yol katsayısına ait regresyon modeli için oto korelasyon olup olmadığının incelenmesinde Durbin Watson değerine bakılmış ve bu değerinin 1-3 arasında olması nedeniyle kurulan her regresyon katsayısı için oto korelasyon olmadığına karar verilmiştir (Field, 2005). Çoklu doğrusal regresyon analizinde bağımsız değişkenler arasında çoklu bağıntı olup olmadığına bakıldığında VIF değeri incelenmiş bu değerin 10'un altında olması nedeniyle herhangi bir çoklu

bağıntı problemine rastlanmadığı belirlenmiştir (Field, 2005). Tüm bu bilgiler ışığında kurulan regresyon modellerine ait varsayımların karşılandığını belirlenmiştir.

Hipotezlere ait sonuçlar ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

3.7.1. Sosyal Yetkinlik Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Bulgular

Tablo 15: 3-6 Yaş Okul Öncesi Annelerin Kapsayıcı İşlev Boyutlarının Çocukların Sosyal Yetkinlik Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu

Bağımsız Değişkenler	**β**	**Std. Error**	**t**	**p**	**VIF**
Sabit	0,728	,264	2,755	0,007*	
Endişe-Ayrılığa Hassasiyet	0,877	,161	6,608	0,000*	4,073
Eş ile İlişki	0,007	,175	0,048	0,962	5,153
Kapsanamayan İlişki	-0,003	,179	-0,021	0,983	5,319
Doyum Odaklılık	-0,146	,125	-1,288	0,201	2,980
Katı- Kuralcı İlişki	-0,052	,105	-,576	0,566	1,907

R^2=0,52; *P<0.01; F=25,099; F anlamlılık=0.000; Durbin Watson= 1,092

Bağımlı Değişken: Sosyal Yetkinlik

3-6 yaş okul öncesi annelerin kapsayıcı işlev boyutlarının çocukların sosyal yetkinlik düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon modeli incelendiğinde, kapsayıcı işlev boyutlarından sadece annelerin endişe-ayrılığa hassasiyet düzeylerinin çocukların sosyal yetkinlikleri üzerinde pozitif yönlü 0.877'lik anlamlı bir etkisi olduğu (β=0.877; t=6.608; p=0.000; p<0.05) belirlenmiştir. Bu sonuç annelerin endişe-ayrılığa hassasiyet düzeylerinde bir birimlik artış olduğunda çocukların sosyal yetkinlik düzeylerinde 0.877 birimlik bir etki ile artış olacağı anlamına gelmektedir. Bağımsız değişkenlerin tamamının çocukların sosyal yetkinlik düzeylerinin %52,1'ini açıkladıkları (R2=0.521) belirlenmiştir.

3.7.2. Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Bulgular

Tablo 16: 3-6 Yaş Okul Öncesi Annelerin Kapsayıcı İşlev Boyutlarının Çocukların Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu

Bağımsız Değişkenler	**β**	**Std. Error**	**t**	**p**	**VIF**
Sabit	5,902	,333	17,750	0,000*	
Endişe-Ayrılığa Hassasiyet	-,763	,203	-5,323	0,000*	4,073
Eş ile İlişki	-,349	,220	-2,163	0,033*	5,153
Kapsanamayan İlişki	,237	,226	1,448	0,150	5,319
Doyum Odaklılık	,106	,158	,865	0,389	2,980
Katı- Kuralcı İlişki	,176	,132	1,799	0,075	1,907

R^2=0,44; *P<0.01; F=18,468; F anlamlılık=0.000; Durbin Watson= 1,878
Bağımlı Değişken: Saldırganlık

3-6 yaş okul öncesi annelerin kapsayıcı işlev boyutlarının çocukların saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon modeli incelendiğinde, kapsayıcı işlev boyutlarından, annelerin endişe-ayrılığa hassasiyet düzeylerinin çocukların saldırganlık üzerinde negatif yönlü 0.763'lük anlamlı bir etkisi (β= -0.763; t= -5.323; p=0.000; p<0.05), annelerin eş ile ilişki düzeyleri çocukların saldırganlık düzeyleri üzerinde negatif yönlü 0.349 anlamlı bir etkisi (β= -0.349; t= -2.163; p=0.03; p<0.05) olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar annelerin endişe ayrılığa hassasiyet düzeylerinde bir birimlik artış olduğunda çocukların saldırganlık düzeylerinde 0.763 birimlik azalış, annelerin eş ile ilişki düzeylerinde bir birimlik artış olduğunda çocukların saldırganlık düzeylerinde 0.349 birimlik azalış olacağı anlamına gelmektedir. Bağımsız değişkenlerin tamamının çocukların saldırganlık düzeylerinin %44'ünü açıkladıkları (R2=0.440) belirlenmiştir.

3.7.3. Anksiyete Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Bulgular

Tablo 17: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerin Kapsayıcı İşlev Boyutlarının Çocukların Anksiyete Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu

Bağımsız Değişkenler	**β**	**Std. Error**	**t**	**p**	**VIF**
Sabit	5,423	,336	16,138	0,000*	
Endişe-Ayrılığa Hassasiyet	-,701	,205	-4,530	0,000*	4,073
Eş ile İlişki	-,281	,223	-1,612	0,110	5,153
Kapsanamayan İlişki	,260	,228	1,471	0,144	5,319
Doyum Odaklılık	,050	,160	,377	0,707	2,980
Katı- Kuralcı İlişki	,135	,133	1,275	0,205	1,907

R^2=0,35; *P<0.01; F=12,767; F anlamlılık=0.000; Durbin Watson= 1,750
Bağımlı Değişken: Anksiyete

3-6 yaş okul öncesi annelerin kapsayıcı işlev boyutlarının çocukların anksiyete düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi için çoklu doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon modeli incelendiğinde, kapsayıcı işlev boyutlarından, sadece annelerin endişe-ayrılığa hassasiyet düzeylerinin çocukların anksiyete düzeyleri üzerinde negatif yönlü 0.701'lik anlamlı bir etkisi (β= -0.701; t= -4.530; p=0.000; p<0.05) olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç annelerin endişe ayrılığa hassasiyet düzeylerinde bir birimlik artış olduğunda çocukların anksiyete düzeylerinde 0.701 birimlik azalış olacağı anlamına gelmektedir. Bağımsız değişkenlerin tamamının çocukların anksiyete düzeylerinin %34,6'sını açıkladıkları (R^2=0.346) belirlenmiştir.

3.8. 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeylerinin Çocukların Sosyal Yetkinlik, Saldırganlık ve Anskiyete Düzeyleri Üzerindeki Etkisi

3.8.1. Sosyal Yetkinlik Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Bulgular

Tablo 18: 3-6 Yaş Okul Öncesi Çocukların Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeylerinin Çocukların Sosyal Yetkinlik Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu

Bağımsız Değişken	**β**	**Std. Error**	**t**	**p**
Sabit	0,815	0,288	2,822	0,006*
Kapsayıcı İşlev	0,888	0,097	9,112	0,000*

R^2=0,43; *P<0.01; F=83,033; F anlamlılık=0.000; Durbin Watson= 1,102
Bağımlı Değişken: Sosyal Yetkinlik

3-6 yaş okul öncesi annelerin kapsayıcı işlev düzeylerinin çocukların sosyal yetkinlik düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi için doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon modeli incelendiğinde, annelerin kapsayıcı işlev düzeylerinin çocukların sosyal yetkinlik düzeyleri üzerinde pozitif yönlü 0.888'lik anlamlı bir etkisi (β= 0.888; t= 9.112; p=0.000; p<0.05) olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç annelerin kapsayıcı işlev düzeylerinde bir birimlik artış olduğunda çocukların sosyal yetkinlik düzeylerinde 0.888 birimlik artış olacağı anlamına gelmektedir. Kapsayıcı işlev tek başına sosyal yetkinlik düzeylerinin %42,5'ini açıkladıkları (R2=0.425) belirlenmiştir.

3.8.2. Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Bulgular

Tablo 19: 3-6 Yaş Okul Öncesi Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeylerinin Çocukların Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu

Bağımsız Değişken	**β**	**Std. Error**	**t**	**p**
Sabit	5,756	,364	15,829	0,000*
Kapsayıcı İşlev	-,906	,123	-7,354	0,000*

R^2=0,32; *p<0.01; F=54,074; F anlamlılık=0.000; Durbin Watson= 1,685
Bağımlı Değişken: Saldırganlık

3-6 yaş okul öncesi annelerin kapsayıcı işlev düzeylerinin çocukların saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi için doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon modeli incelendiğinde, annelerin kapsayıcı işlev düzeylerinin çocukların saldırganlık düzeyleri üzerinde negatif yönlü 0.906'lık anlamlı bir etkisi (β= 0.906; t= -7.354; p=0.000; p<0.05) olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç annelerin kapsayıcı işlev düzeylerinde bir birimlik artış olduğunda çocukların saldırganlık düzeylerinde 0.906 birimlik azalış olacağı anlamına gelmektedir. Kapsayıcı işlev tek başına saldırganlık düzeylerinin %32,3'ünü açıkladıkları (R2=0.323) belirlenmiştir.

3.8.3. Anskiyete Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Bulgular

Tablo 20: 3-6 Yaş Okul Öncesi Annelerin Kapsayıcı İşlev Düzeylerinin Çocukların Anksiyete Düzeyleri Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analizi Sonucu

Bağımsız Değişken	**β**	**Std. Error**	**t**	**p**
Sabit	5,317	,355	14,992	0,000*
Kapsayıcı İşlev	-,767	,120	-6,387	0,000*

R^2=0,26; *p<0.01; F=40,797; F anlamlılık=0.000; Durbin Watson= 1,560
Bağımlı Değişken: Anksiyete

3-6 yaş okul öncesi annelerin kapsayıcı işlev düzeylerinin çocukların anksiyete düzeyleri üzerindeki etkisinin incelenmesi için doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon modeli incelendiğinde, annelerin kapsayıcı işlev düzeylerinin çocukların anksiyete düzeyleri üzerinde negatif yönlü 0.767'lik anlamlı bir etkisi (β= 0.767; t= -6.387; p=0.000; p<0.05) olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç annelerin kapsayıcı işlev düzeylerinde bir birimlik artış olduğunda çocukların anksiyete düzeylerinde 0.767 birimlik azalış olacağı anlamına gelmektedir. Kapsayıcı işlev tek başına anksiyete düzeylerinin %26,4'ünü açıkladıkları (R2=0.264) belirlenmiştir.

3.9. Araştırma Kapsamında Kullanılan Ölçeklere Ait Güvenirlik Analizleri

Tablo 21: Araştırma Kapsamında Kullanılan Ölçeklere Ait Güvenirlik Analizleri Sonuçları

Ölçekler	**Cronbach's Alpha**
Endişe-Ayrılığa Hassasiyet	0,962
Eş ile İlişki	0,988
Kapsanamayan İlişki	0,923
Doyum Odaklılık	0,960
Katı- Kuralcı İlişki	0,934
Kapsayıcı İşlev	0,979
Sosyal Yetkinlik	0,977
Kızgınlık-Saldırganlık	0,984
Anksiyete-İçe dönüklük	0,979

Araştırma kapsamında kullanılan ölçeklere ait iç tutarlılıklarının belirlenmesi için Cronbach's Alpha analizi yapılmıştır. Yapılan güvenirlik analizi sonucuna göre araştırma kullanılan ölçeklerin iç tutarlılıklarının yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir (Cronbach's Alpha>0.70)

BÖLÜM 4. TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeyleri ile annelerinin kapsayıcı işlev düzeyleri ile olan ilişkisini incelemektir. Araştırmanın diğer amacı ise kapsayıcı işlev ve sosyal yetkinlik, saldırganlık, anksiyete içe dönüklük değişkenlerinin katılımcıların demografik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Bu bölümde elde edilen analizlerin sonuçları, araştırmanın hipotezleri ilgili literatürde bulunan bilgiler doğrultusunda açıklanmıştır.

Çalışmada, çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete içe dönüklük düzeyleri ile annelerin sosyo-demografik değişkenlerden biri olan annenin yaşının ilişkisi değerlendirilmiş olup anlamlı farklılık göstermediği saptanmıştır. Litaratüre bakıldığında Gözükırmızı'nın (2019) araştırmasının sonuçları ile benzer şekilde olduğu, çocukların sosyal yetkinlik, kızgınlık-saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük puanlarının annelerin yaşına göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığı görülmektedir. Karaca ve diğerleri (2011) de çocukların saldırganlık düzeyi ve annenin yaşının anlamlı düzeyde farklılaşmadığını bulgulamıştır. Yapılan başka araştırmalarda ise sosyal beceri puanlarının, annenin yaşı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir (Ekici, 2015; Tunçeli ve Akman, 2014). Bahsedilen literatür taramasında yapılan araştırmaların sonuçlarına bakıldığında yapılan bu araştırmanın sonucu ile paralel sonuçlar bulunmuştur. Dursun (2010)'un yaptığı araştırmada ise çocukların endişeli/ağlamaklı davranış puanlarının annenin yaşının ''41-50'' yaş aralığında daha fazla olduğunu ve bu araştırmaya paralel olarak da Kanlıkılıçer'in (2005) 51 ve üzeri yaş aralığında bulunan annelerinin çocuklarının endişeli/ağlamaklı puanlarının yüksek çıktığı belirtilmiştir.

İkinci olarak, çalışmada 3-6 yaş okul öncesi çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık düzeylerinin anne eğitim gruplarına göre anlamlılık gösterdiği saptanmıştır.

Çocukların anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin ise anne eğitim gruplarına göre anlamlılık göstermediği saptanmıştır. Konu ile ilgili yapılmış olan araştırmaların sonuçları incelendiğinde, çocukların sosyal yetkinlik ve sosyal uyum düzeyinin ve annenin eğitim durumu arasındaki ilişkisinde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Gözükırmızı, 2019; Erten, 2012; Koçak ve Tepeli, 2006; Sarı, 2007). Çocukların anksiyete-içe dönüklük puanları ile annenin eğitim durumu arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların sonuçlarına göre Gülay'ın (2008) yaptığı çalışmada anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Şehirli (2007)'nin araştırmasının sonuçlarına göre ise annenin eğitim düzeyi ve çocukların anksiyete-içe dönüklük puanları arasında anlamlı bir ilişki görülmektedir. Dursun'un (2010) araştırmasının sonuçlarına göre endişeli/ağlamaklı olma alt boyuta ilişkin puanların anne ve babanın eğitim durumuna göre değişmediği sonuçlanmıştır. Gözükırmızı (2019)'nın araştırmasında da çocukların anksiyete-içe dönüklük alt boyut ile annelerin eğitim seviyeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Kadan (2010)'ın yaptığı çalışmaya göre anne ve babanın eğitim seviyelerinin düşmesiyle fiziksel ve sözel saldırganlık davranışlarının arttığı belirlenmiştir. Şehirli (2007)'nin yaptığı araştırmaya göre ise annenin eğitim durumlarının azalması ise çocukların uyumsuz davranışlarının artması arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş olup; Verlaan ve Schwartzman (2002)'nın yaptığı araştırmada ise anne baba eğitim düzeylerinin dışa dönük davranış sorunsallarının üzerinde etkili olduğunun sonuçlanmıştır. Gözükırmızı (2019)'nın araştırmasında da çocukların kızgınlık-saldırganlık düzeyleri ile annelerin eğitim seviyeleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İlgili literatürdeki sonuçlar, yapılan bu araştırmanın çocuklardaki saldırganlık düzeyi ile annenin eğitim durumu arasındaki ilişkinin olmasını destekler niteliktedir. Annelerin eğitim durumlarının çocukların saldırganlık düzeyi ile ilişkisinde anlamlı bir farklılık bulunmadığı araştırmalar da ilgili literatürde bulunmaktadır (Alisinanoğlu ve Kesicioğlu, 2010; Avcı, 2017; Özcan, 2018; Karaca ve diğerleri, 2011).

Üçüncü olarak, annenin gelir durumu yüksek olanların düşük olan annelere göre çocukların sosyal yetkinlik düzeylerinin daha yüksek seviyede olduğu belirlenmiştir. Çocuklardaki saldırganlık düzeylerinin ve anksiyete düzeylerinin ise geliri yüksek olan annelerde daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Çalışma bulgularını destekleyen sonuçlara bakıldığında yüksek gelirli ailelerin çocuklarının sosyal yetkinlik puanlarının

yüksek çıktığı görülmektedir. (Çorapçı, Aksan, Arslan-Yalçın ve Yağmurlu 2010). Yapılan diğer çalışmaların sonuçları incelendiğinde düşük sosyo-ekonomik düzey belirten ailelerin çocuklarının saldırgan davranışlarda anlamlı farklılıklar yarattığı görülmektedir (Aral, Bütün Ayhan, ve Türkmenler, 2004). İlgili literatür incelendiğinde, sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin ailelerin gelir düzeyi arasında anlamlı bir farklılığa rastlanılmayan araştırmalar bulunmaktadır (Kındıroğlu, 2018; Nalbant, 2016; Uygun ve Kozikoğlu, 2019). Ekici'nin (2014) araştırmasının sonucuna göre okul öncesi eğitime devam eden çocukların, problem davranış düzeyleri ile ailenin gelir düzeyleri arasında ilişki bulunamamıştır. Belirtilen araştırmalar, yapılan çalışmanın bulgularını desteklememektedir.

Dördüncü olarak, bu çalışmada, 3-6 yaş arası çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin çocukların cinsiyetlerine göre farkının anlamlılık göstermediği saptanmıştır. İlgili alan yazı incelendiğinde, Çiftçi Topaloğlu (2013)'un 4-5 yaş çocuklar ile yaptığı araştırmada sosyal yetkinlik puanlarının cinsiyete göre farklılık gösterdiği fakat saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük puanlarının cinsiyete göre farklılık göstermediği görülmektedir. Karaca, Gündüz ve Aral (2011) 'ın yaptığı çalışmada ise erkeklerin fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygular alt boyutlarından aldıkları puanların kızların puanlarına göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kanlıkılıçer (2005)'e göre, erkek çocuklarda daha sık gözlemlenen saldırganlık davranışının sebebinin ailede kabul görmesi, rol olarak biçilmesi ile ilişkilendirilebilmektedir. Topaloğlu (2013)'un yaptığı çalışmada ise sosyal yetkinlik düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük puanlarının anlamlı bir farklılık göstermediği bulgulanmıştır. Karaoğlu ve Ünüvar (2017)'ın yaptığı çalışmada ise, araştırmanın bulgularını destekleyen sonuçlara rastlanmıştır. Sosyal beceri ve sosyal davranışların cinsiyete göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Seven (2006)'ın yaptığı çalışmada da cinsiyet ve sosyal beceri arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Yapılan araştırmanın diğer sonuçlarına göre 3-6 yaş okul öncesi çocukların kapsayıcı işlev düzeylerinin anne yaş gruplarına göre farklılıklarının anlamlılık göstermediği saptanmıştır. Araştırmanın bulgularını desteleyen çalışmalara

bakıldığında, kapsayıcılık işlev düzeyi ile anne yaş grubunu inceleyen araştırmaya rastlanmamıştır. Kapsayıcı işlev düzeyinin alt boyutu olan katı-kuralcı ilişki ile literatürdeki demokratik tutum, aşırı koruyucu ve sıkı disiplin tutumunun paralel olması sebebiyle alan yazında yapılan araştırmalar incelenmiştir. Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını inceleyen bir araştırmada yaşı büyük olan annelerin yaşı küçük olan annelere kıyasla daha demokratik tutum sergiledikleri görülmektedir (Kurttekin, 2008). Buna karşın, başka bir araştırmada ise, küçük yaşta olan annelerin büyük yaşta olan annelere göre aşırı koruyu ve sıkı disiplin tutumlarının düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir (Kaya, 2010; Şanlı ve Öztürk, 2012)

Araştırmanın diğer bulgularına göre annelerin kapsayıcı işlev düzeylerinin anne eğitim grubuna göre farkının anlamlılık gösterdiği, anne eğitim durumu lise olanların yüksek lisans/doktora mezunu annelere göre çocuklarının annelerinin kapsayıcı işlev düzeylerinin daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Kapsayıcı işlev ölçeğinin 5 alt boyutu ayrı incelenmiş olup ilgili literatürdeki benzer çalışmalar incelenmiştir. Bu çalışmada, çocukların annelerinin endişe-ayrılığa hassasiyet düzeylerinin anne eğitim durumu lise olanların yüksek lisans/doktora mezunu annelere göre daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Yolcu ve Düşünceli (2020)'nin çalışmasında farklı bulgulara rastlanmış olup ilköğretim mezunu olan annelerin üniversite mezunu olan annelere göre endişe-ayrılığa hassasiyet düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Bu çalışmada, çocukların annelerinin eş ile ilişki düzeylerinin anne eğitim durumu lise olanların yüksek lisans/doktora mezunu annelere göre daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Alan yazındaki bir başka araştırmada ise eş ile ilişki düzeyleri alt boyutunun eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur (Yolcu ve Düşünceli, 2020). Yapılan bu araştırmanın diğer bir sonucu olarak çocukların annelerinin kapsanamayan ilişki düzeylerinin anne eğitim durumu lise olanların yüksek lisans/doktora mezunu annelere göre daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Literatürdeki bir araştırmada ise ilköğretim mezunu olan annelerin üniversite mezunu olan annelere göre kapsanamayan ilişki düzeyleri daha yüksek olduğu sonuçlanmış olup yapılan araştırmanın sonuçları ile benzerlik göstermemektedir. (Yolcu ve Düşünceli, 2020). Diğer bir sonuç olarak, çocukların annelerinin doyum odaklılık düzeylerinin anne eğitim durumu lise olanların yüksek lisans/doktora mezunu annelere göre daha düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Yolcu ve Düşünceli (2020)'nin yaptığı çalışmaya göre,

ilköğretim mezunu olan annelerin üniversite mezunu olan annelere göre doyum odaklılık düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuş olup yapılan araştırmanın sonuçlarını desteklememektedir. Çocukların annelerinin katı-kuralcı ilişki düzeylerinin anne eğitim durumu lise olanların yüksek lisans/doktora mezunu annelere göre daha düşük seviyede olduğu yapılan bu çalışmada belirlenmiştir. Alan yazı incelendiğinde kapsayıcı işlevin alt boyutu olan katı-kuralcı ilişki düzeyi ile annenin eğitim düzeyini inceleyen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Fakat Şanlı ve Öztürk (2012)'ün yaptığı araştırmada eğitim düzeyi düşük olan annelerin koruyucu ve sıkı disiplin tutumlarının, eğitim düzeyi yüksek olan annelere göre daha yüksek olduğu görüşmüştür. Eğitim düzeyi yüksek olan ailelerin ise eğitim seviyesi düşük olan ailelere göre demokratik tutumlara sahip olduğu bulgulanmıştır (Kaya, Bozaslan ve Genç, 2012).

Yapılan araştırmanın diğer bir sonucu olarak 3-6 yaş arası çocukların annelerinin kapsayıcı işlev düzeylerinin anne gelir gruplarına göre farkının anlamlılık gösterdiği saptanmıştır. Alan yazı incelendiğinde annelerin kapsayıcı işlev düzeyi ile annelerin gelir durumu arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaya yeterli düzeyde rastlanılmamıştır. Gülkanat (2009)'ın yaptığı araştırmada sosyoekonomik düzey ile kapsayıcı işlev arasında herhangi bir farklılık bulunmamıştır.

Son olarak ise annelerinin kapsayıcı işlev düzeyleri ile çocukların sosyal yetkinlik düzeyleri arasında pozitif yönlü ve saldırganlık, anksiyete düzeyleri arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Literatürdeki sosyal yetkinlik ve annenin kapsayıcı işlev düzeyi arasındaki ilişkiyi inceleyen benzer araştırmalara bakıldığında, ergenlerin sosyal uyum düzeyi ile ebeveynden algılanan ilgi/kabul arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Seçkin, 2015). Ebeveynlerin psikolojik iyi oluş/dayanıklılık düzeylerinin ise çocukların sosyal yetkinlik davranışlarını etkilediği görülmektedir (Kındıroğlu, 2018). Kutlu (2014)'nun psikanalitik çerçeve değerlendiriği çalışmasının sonuçlarına göre saldırgan ve öfkeli davranışların gözlemlendiği çocuklarda ebeveyn tutumların etkili olduğu sonuçlanmıştır. Kındıroğlu, (2018)'nun çalışmasının sonuçlarına göre ise ebeveynlerin psikolojik iyi oluş/dayanıklılık düzeyi arttıkça çocukların saldırganlık düzeylerinin düşük olduğu bulgulanmıştır. Saldırganlık ve ebeveyn tutumları arasındaki ilişkisinin incelendiği çalışmalarda da benzer şekilde otoriter tutum sergileyen ebeveynlerinin çocuklarının saldırganlık düzeylerinin yüksek

olduğu görülmektedir (Erdinç, 2009; İkiz ve Samur, 2016). Anne ile kurulan ilişkinin niteliği saldırganlık davranışlarını tetiklemekte olup annenin yeterince çocuğu kapsayamaması, saldırgan davranışların kalıcı hale gelmesine neden olabilmektedir. Saldırgan davranışlar bir yardım çağrısıdır ve çocuk çevresini bu yol ile harekete geçirmeye çalışmaktadır (Winnicott, 1956). Bakım verenin saldırgan davranışlar karşısında yıkılmaması, görülüp kapsanması ilerleyen yaşlarda psikopatolojik sonuçlar doğurmaması adına önemli bir yere sahiptir. Çocukların annelerinin kapsayıcı işlev düzeyleri ile anksiyete-içe dönüklük düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar incelendiğinde konu ile ilgili yapılan çalışmaların yeterli sayıda bulunmamaktadır. Benzer çalışmalar incelendiğinde, ebeveynlerin psikolojik iyi oluş/dayanıklılık düzeyi arttıkça çocukların kaygı-geri çekilme düzeylerinin azaldığı görülmektedir (Kındıroğlu, 2018). Yüksek kontrole sahip annelerin çocuklarında içe dönük davranışların attığı görülmektedir (Aunola ve Nurmi, 2000). Benzer şekilde, yüksek kaygı düzeye sahip ebeveynlerinin çocuklarının da kaygı düzeylerinin yüksek olduğu bulunmuştur (Bora ve Ünüvar, 2020). Yapılan bir diğer çalışmaya göre, okula uyum sürecinde olan okul öncesi çocuklar değerlendirilmiş olup korumacı ebeveynlerin çocuklarının kaygı düzeylerinin yüksek olduğunu ve anneye bağımlı olduklarını belirtmişlerdir (Kahraman ve ark, 2018). Yapılan çalışmalara paralel olarak, çocuklardaki anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin yüksek olması annelerin kapsayıcı işlevin zayıf olması ile ilişkilendirilebilmektedir. Annenin çocuğunun ihtiyaçlarını hissedememesi, onları kapsayamaması çocukta içsel gerilimlere, depresif belirtiler göstermesine sebep olabilmektedir (Klein, 1923; Zabcı, Erol ve Şimşek, 2018).

4.1. Klinik Uygulamalara Katkıları

Bu çalışmada 3-6 yaş arası okul öncesi çocukların saldırganlık, içe dönüklük ve sosyal yetkinlik düzeyleri ile annelerinin kapsayıcı işlev düzeyleri arasındaki ilişkiye bakılmış ve araştırmanın sonucunda yapılan analizlerden anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Bu doğrultuda, klinik ortamda gözlemlenen çocukların saldırganlık veya içe dönüklük davranışların annenin kapsayıcı işlev düzeyi ile olan ilişkisinin anlaşılmasının önemli olabileceği düşünülmektedir.

Yaşam boyu etkisi süren anne ile olan ilişkinin, yetişkinlikteki kişiler arası ilişkiler, davranışlar ve duyguları etkilediği ilgili litaratürde bahsedilmektedir (Calabrese, Farber ve Westen, 2005). Bu kapsamda, çocukların içe yönelim veya dışa yönelim sorunları sebebiyle kliniğe başvuran ailelerin ön değerlendirme seansında annelerinin kapsayıcı işlev düzeyinin göz önünde bulundurulmasının yapılacak müdahalelere yol göstermesi açısından katkısı olduğu düşünülmektedir. Okul öncesi 3-6 yaş döneminde akran ilişkilerinin başlaması ile gözlemlenen içe yönelim veya dışa yönelim sorunlarının kalıcı olmaması ve erken müdahalesi bu açıdan önemlidir.

3-6 yaş okul öncesi dönemin incelenmesi ile yapılan bu araştırma, çocuklara yapılan klinik uygulamaların katkısının yanı sıra yetişkinler ile yapılan klinik uygulamalara da katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Winnocott (1971), yetişkinlikte ortaya çıkan psikopatolojileri değerlendirirken nesne ile kurulan ilk ilişkinin de değerlendirilmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Buradan yola çıkıldığında klinik ortamda yetişkinler ile gerçekleştirilen terapilerde klinisyenin kişinin ruhsallığını anlamlandırmada erken dönem ilişkilerinin öneminin göz önünde bulundurulmasın sürece katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

1) Türkiye'de İstanbul ili sınırlarında yaşayan 3-6 yaş aralığındaki çocukların anneleri ve öğretmenlerinin katılımı ile sınırlıdır.
2) Araştırmanın örnekleminin 112 anne ve öğretmenin katılımı ile kısıtlı olması ile sınırlıdır. Bu sebeple de genellenebilirliği düşüktür.
3) Demografik Bilgi Formu, Ebeveyn Çocuk Kapsayıcı İşlev Ölçeği ve Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme Ölçeği'nin ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.
4) Katılımcıların Ebeveyn Çocuk Kapsayıcı İşlev Ölçeği ve Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme Ölçeği'ne verdikleri cevaplar ile sınırlıdır.
5) 3-6 yaş arası çocukların etik ilkeler kapsamında araştırmaya aktif katılım sağlayarak değerlendirilememesi, okul öncesi çocukların kendini değerlendirme ölçeklerinin olmaması, çocukların değerlendirmelerinin öğretmen ve anneleri tarafından yapılması ile sınırlıdır.

6) Değişkenlerin ilişkisi ile sınırlıdır, nedensellik ilişkisi vermez.

4.3. Öneriler

Bu araştırmada annelerin kapsayıcı işlev düzeyinin çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve içe dönüklük düzeylerine olan etkisi araştırılmıştır.

Birinci olarak, gelecekte yapılacak olan araştırmalarda daha büyük bir örneklem ile çalışılması ve İstanbul ili ile sınırlandırılmaması önerilmektedir. İkinci olarak, gelecek çalışmalarda anneler ile birlikte babaların da çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve içe dönüklük düzeylerine etkisinin birlikte incelenmesinin önemli olabileceği düşünülmektedir. Son olarak, annenin çocuk ile olan ilişkisinin başlangıcı olan doğum öncesi dönemin niteliğinin yüz yüze görüşme ile araştırmaya dahil edilmesinin ve psikanalitik çerçevede yorumlanmasının literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

4.4. Sonuç

Bu çalışmada, 3-6 yaş arası okul öncesi eğitime giden çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve içe dönüklük düzeyleri ile annelerinin kapsayıcı işlev düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Bu kapsamda, araştırmanın verileri İstanbul'da yaşayan 112 anne ve 112 öğretmen katılımı online olarak toplanmıştır. Anne katılımcılara sırası ile ''Demografik Bilgi Formu'' ve ''Ebeveyn Çocuk Kapsayıcı İşlev Ölçeği'' uygulanmıştır. Öğretmen katılımcılara ise ''Demografik Bilgi Formu'' ve ''Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme Ölçeği'' uygulanmıştır.

Anne ve bebek arasındaki ilişki doğum öncesi başlayan ve doğum sonrasında da devam eden önemli bir süreçtir. Bebeğin dünyaya gelmesiyle birlikte, fiziksel, ruhsal ve duygusal gelişim için bir bakım verene ihtiyacı vardır (Akarsu, Tuncay ve Alsaç, 2017; Ulutaş, Aksoy ve Çalışkan, 2016). Çünkü bebeğin, zihinsel kapasitesi dünyada olup bitenleri anlamlandırması için yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple, bebek, anneye sadece fiziksel olarak değil duygusal olarak da bağımlıdır. Bu kapsamda, annenin bebeği ile ilişki kurarken bebeğin anlamlandıramadığı dünyasını anlamlı kılmalıdır. Bebeğin anneye yansıttığı olumsuz deneyimleri anne dönüştürerek bebeğe geri verir ve bu ''annenin kapsayıcı işlevi'' olarak adlandırılır (Bion, 1962). Bebeğin yansıttığı yıkıcı dürtüler ile anne özdeşim kurar ve anne bu aşamada fiziksel ve ruhsal olarak varlığını

sürdürmelidir (Klein, 1946). Yeterince iyi anne, bebeğin yetersizliklerini anlar ve bebeğin ihtiyaçlarına uyum göstererek onun tahammül yeteneğini arttırır (Winnicott, 1965). Bakım veren ile ilişkideki herhangi bir zedelenme, bebeğin kişilik gelişimine etki etmektedir (Klein, 1957). Aynı zamanda, nesne ile kurulan ilişki, bebeğin yetişkinlikte kurduğu ilişkilerin ve kendilik değerlendirmesinin bir sonucu olarak görülmektedir (Tüzün ve Sayar, 2006). Nesne ile ilişkide, anne tarafından anlamlandırılamayan dış dünya, dönüştürülemeyen yıkıcı dürtüler bebeği çaresiz bırakır ve bu saldırgan dürtü ya eyleme dönüşür ya da kendine dönebilir (Akyol ve Zabcı, 2019). Winnicott (1965)'a göre saldırganlık gösteren çocukların güvenli bir nesne arayışında olduklarını ve nesnenin bu ihtiyaca yanıt vermekte zayıf kaldıklarını belirtmiştir. Psikanalitik kuramda ise eyleme geçişin dönüştürülemeyen bir çiğ dürtü olduğu belirtilmektedir (Roman, 2014). Bu kapsamda, Bion (1962)'un ''kapsayıcı işlev'' kavramının bebeğin erken dönem gelişiminde önemli bir rolü bulunmaktadır.

Okul öncesi olarak bilinen 3-6 yaş döneminde gözlemlenen içselleştirme veya dışsallaştırma davranışları ile erken dönem nesne ilişkilerinin arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile gerçekleştirilen bu çalışmaların bulgularını şu şekilde özetlenmiştir;

Yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre çocukların annelerinin kapsayıcı işlev düzeyleri ile çocukların sosyal yetkinlik düzeyleri arasında pozitif; saldırganlık düzeyleri ve anksiyete düzeyleri arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre ise, kapsayıcı işlev boyutlarından sadece annelerin endişe-ayrılığa hassasiyet düzeylerinin çocukların sosyal yetkinlikleri üzerinde pozitif yönlü anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur. İkinci olarak, kapsayıcı işlev boyutlarından annelerin endişe-ayrılığa hassasiyet ve eş ile ilişki düzeylerinin çocukların saldırganlık üzerinde negatif yönde anlamlı bir etkisi olduğunu bulgulanmıştır. Son olarak, kapsayıcı işlev boyutlarından, sadece annelerin endişe-ayrılığa hassasiyet düzeylerinin çocukların anksiyete düzeyleri üzerinde negatif yönlü anlamlı bir etkisi olduğu bulgulanmıştır.

Son olarak, yapılan doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre annelerin kapsayıcı işlev düzeylerinin çocukların sosyal yetkinlik düzeyleri üzerinde pozitif yönlü

anlamlı; saldırganlık ve anksiyete düzeyleri üzerinde negatif yönlü anlamlı etkisi yapılan çalışmanın analiz bulguları arasındadır.

Araştırma değişkenlerinin katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ile olan ilişkisinin sonuçlara göre, çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin anne eğitim grubuna, gelir grubuna göre farklılık gösterdiği; anne yaş grubuna göre farklılık göstermediği bulgulanmıştır. Çocuğun cinsiyetine göre ise sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeylerinin farkının anlamlılık göstermediği saptanmıştır. Diğer bir değişken olan annenin kapsayıcı işlev düzeyi ise annenin yaş gruplarına göre anlamlılık göstermediği; eğitim ve gelir gruplara göre anlamlılık gösterdiği saptanmıştır.

Sonuç olarak, çalışmanın sonuçlarına bakıldığında, annelerin kapsayıcı işlev düzeyleri ile 3-6 yaş arası çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeyleri arasında beklenilen şekilde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Buna ek olarak, araştırmanın değişkenleri olan kapsayıcı işlev ile çocukların sosyal yetkinlik, saldırganlık ve anksiyete-içe dönüklük düzeyleri ile katılımcıların bazı sosyo-demografik özellikleri arasında da anlamlı ilişkiye rastlanmıştır.

Literatürde kapsayıcı işlev ile ilgili yapılan araştırmaların kısıtlı olması sebebiyle yapılan bu araştırmanın ilgili literatüre ve ileride yapılacak olarak benzer çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Son olarak, erken dönem nesne ilişkilerinin önemine vurgu yapan bu çalışmanın yapılacak olan klinik müdahalelerde annenin kapsayıcı işlev düzeyinin anlaşılmasının önemli olabileceği düşünülmektedir.

EK'LER

Ek-1

Bilgilendirilmiş Onam Formu (Anneler İçin)

Bu çalışma, Maltepe Üniversitesi Klinik Psikoloji programı yüksek lisans öğrencisi Psikolog Simge Direk tarafından, öğretim üyesi Dr. Ayşe Elif Yavuz Sever danışmanlığında yürütülmektedir. Araştırma 3-6 yaş arası okul öncesi çocukların davranışlarını incelemek amacıyla yapılmaktadır.

Çalışmada geçerli ve güvenilir sonuçlara ulaşılabilmesi için sizden beklenen tüm soruları sizi yansıtacak şekilde ve eksiksiz doldurmanızdır. Çalışma yaklaşık 20 dakika sürmektedir.

Çalışmada öğretmen ve anne değerlendirmesi olarak 2 farklı ölçek kullanılacaktır. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırmaya katıldıktan sonra neden belirtmeksizin bırakma hakkına sahipsiniz. Toplanan tüm veriler bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, toplu olarak analiz edilecek ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır.

Çalışma ile ilgili sorularınız için simge@mail.com adresi üzerinden iletişime geçebilirsiniz.

"Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesip çıkabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayımlarda kullanılmasını kabul ediyorum. Öğretmen anketi için çocuğumun öğretmeninin değerlendirme yapmasını kabul ediyorum "

Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorsanız lütfen aşağıdaki kutucuğu onaylayınız.

Ek-2

Bilgilendirilmiş Onam Formu (Öğretmenler İçin)

Bu çalışma, Maltepe Üniversitesi Klinik Psikoloji programı yüksek lisans öğrencisi Psikolog Simge Direk tarafından, öğretim üyesi Dr. Ayşe Elif Yavuz Sever danışmanlığında yürütülmektedir. Araştırma 3-6 yaş arası okul öncesi çocukların davranışlarını incelemek amacıyla yapılmaktadır.

Çalışmada geçerli ve güvenilir sonuçlara ulaşılabilmesi için sizden beklenen tüm soruları eksiksiz doldurmanızdır. Çalışma yaklaşık 20 dakika sürmektedir.

Çalışmada öğretmen ve anne değerlendirmesi olarak 2 farklı ölçek kullanılacaktır. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırmaya katıldıktan sonra neden belirtmeksizin bırakma hakkına sahipsiniz. Toplanan tüm veriler bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, toplu olarak analiz edilecek ve üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır.

Çalışma ile ilgili sorularınız için simge@mail.com adresi üzerinden iletişime geçebilirsiniz.

"Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman yarıda kesip çıkabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayımlarda kullanılmasını kabul ediyorum."

Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorsanız lütfen aşağıdaki kutucuğu onaylayınız.

Ek-3

Demografik Bilgi Formu (Anneler için)

1. Kendi Doğum Tarihiniz (Gün/Ay/Yıl): ..... **..../...../.....**

2. Eğitim Durumunuz:
- ☐ İlkokul
- ☐ Ortaokul
- ☐ Lise
- ☐ Üniversite
- ☐ Yüksek Lisans/Doktora

3. Çalışıyor musunuz? ☐ Evet ☐ Hayır

4. Gelir Düzeyi:
- ☐ 1000-3000 TL arası
- ☐ 3000-5000 TL arası
- ☐ 5000-7000 TL arası
- ☐ 7000 TL ve üzeri

5. Medeni Durum? ☐ Evli ☐ Bekar ☐ Boşanmış ☐ Dul

6. Babanın Durumu?
- ☐ Öz ve yaşıyor
- ☐ Öz ve vefat etmiş
- ☐ Üvey ve yaşıyor
- ☐ Üvey ve vefat etmiş

7. Kronik hastalığınız var mı?

☐ Evet *(Açıklayınız.)* .....

☐ Hayır

8. Herhangi bir psikolojik rahatsızlık teşhisi konuldu mu?

☐ Evet *(Açıklayınız.)* .....

☐ Hayır

9. Çocuğunuzun cinsiyeti? ☐ Kız ☐ Erkek

10. Çocuğunuzun Doğum Tarihi (Gün /Ay /Yıl): ...../...../.....

11. Çocuğunuza daha önceden zihinsel gelişim geriliği tanısı konuldu mu?
☐ Evet ☐ Hayır

12. Çocuğunuz herhangi bir hastalık geçirdi mi? ☐ Evet ..... (açıklayınız)
☐ Hayır

13. Çocuğunuzun gittiği okulun niteliği nedir? ☐ Özel Okul ☐ Devlet Okulu

14. Çocuğunuzun okula başlama tarihi *(Tahmini ay ve yıl belirtmelisiniz.)* ...../.....

15. Çocuğunuzun kaç kardeşi var? *(Kendisi hariç yazınız.)* .....

Ek-4

Demografik Bilgi Formu (Öğretmenler için)

1) Çalıştığınız anaokulun adını yazınız.

   .....

2) Mesleğinizin kaçıncı yılındasınız?

   ☐ 0-6 ay
   ☐ 6 ay-1 sene
   ☐ 1-2 sene
   ☐ 2-3 sene
   ☐ 4 sene ve üzeri

Ek-5

Ebeveyn Çocuk Kapsayıcı İşlev Ölçeği

Aşağıda, çocuğunuzla ilgili bazı duygu ve davranışlara ilişkin ifadeler yer almaktadır. Çocuğunuzla genel durumunu göz önüne alarak, aşağıdaki derecelendirmeye göre ifadeleri cevaplayınız.

1----------2----------3----------4----------5
(Hiçbir zaman) (Nadiren) (Ara sıra) (Sık sık) (Her zaman)

1. Çocuğumdan ayrılmak benim için zordur.	1	2	3	4	5
2. Çocuğuma olumsuz davranışını devam ettirdiği takdirde onunla konuşmayacağımı söylediğim olur.	1	2	3	4	5
3. Çocuğum hep gözümün önünde olsun isterim.	1	2	3	4	5
4. Çocuğum ağladığında susması için ne istiyorsa yaparım.	1	2	3	4	5
5. Mükemmeliyetçiliğim nedeniyle çocuğumun yaptıklarını kolay beğenmem.	1	2	3	4	5
6. Eşim, çocuğumuzun olumsuz davranışlarına sınır koyar.	1	2	3	4	5
7. Çocuğumun hastalanması, iğne olması, yaralanması gibi durumlarda panik olurum.	1	2	3	4	5
8. Gün içinde okulda rahat olup olmadığı aklıma takılır.	1	2	3	4	5
9. Eşim çocuğumuzla ilgili konularda bana yardımcı olur.	1	2	3	4	5
10. Çocuğum sınıfında en yüksek notu almamışsa üzülürüm.	1	2	3	4	5
11. İsteklerini erteleyemem hemen yerine getirmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
12. Ondan ayrıldığımda suçluluk hissederim.	1	2	3	4	5
13. Onu başkasına emanet etmek konusunda endişeliyimdir.	1	2	3	4	5
14. Çocuğum istemese de onu bir faaliyete (Spor, hobi vb.) zorladığım olur.	1	2	3	4	5
15. Bizim ona şimdi baktığımız gibi, ileride onun da bize bakmasını beklerim.	1	2	3	4	5

16. Yapabildiğinin en iyisini yapmasını beklerim, bu nedenle yüksek not alsa bile onu daha iyi yapabileceği konusunda uyardığım olur.	1	2	3	4	5
17. Tüm hayatımı çocuğuma adadım, ondan başka önceliğim yoktur.	1	2	3	4	5
18. Bana kızdığında ya da vurduğunda beni yıprattığını, üzdüğünü söylerim.	1	2	3	4	5
19. Bebekliğinde uyurken nefes alıp almadığını kontrol ederdim.	1	2	3	4	5
20. Çocuğum öfkelenip bağırınca ben de ona bağırırım.	1	2	3	4	5
21. Çocuğumu kaybetmekten çok korkarım.	1	2	3	4	5
22. Çocuğum istekleri konusunda o kadar ısrarcıdır ki sonunda pes eder istediğini yaparım.	1	2	3	4	5
23. Eşim ben yetersiz kaldığımda çocuğumuzun gerginliğini azaltmayı başarır.	1	2	3	4	5
24. Bebekliğinde bir dönem uyku eğitimi verdim, yatağında ağladığında yanına gitmezdim.	1	2	3	4	5
25. Eşim sakin biridir.	1	2	3	4	5
26. Çocuğum olumsuz davranışlarda bulunduğunda ona beni üzdüğünü söylerim.	1	2	3	4	5
27. Çocuğuma vurduğum olmuştur (Ele veya başka vücut bölgelerine).	1	2	3	4	5
28. Çocuğumun mutlu olması için her istediğini almaya ve yapmaya çalışırım.	1	2	3	4	5
29. Endişeli ve korumacı bir anneyim.	1	2	3	4	5
30. Eşimle aramda yakın bir bağ vardır.	1	2	3	4	5
31. Onu sakinleştirmek için yalan söylediğim ya da gerçekleri gizlediğim olur.	1	2	3	4	5
32. Bizi çocuğumuzun yönettiği olur.	1	2	3	4	5
33. Çocuğuma beni yorduğunu söylerim.	1	2	3	4	5
34. Çocuğum bizden uzakta olduğunda yalnızlık hissederim.	1	2	3	4	5
35. Eşim çocuğumuz doğduğunda bana çok destek olmuştu.	1	2	3	4	5
36. Çocuğumu uslu, başarılı çocuklarla karşılaştırır, onları örnek gösteririm.	1	2	3	4	5

Ek-6

Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği

Aşağıdaki listede bir çocuğun duygusal durumu ve davranışları ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Verilen numaralandırma sistemini göz önünde bulundurarak ifadelerdeki davranışları anketi doldurduğunuz çocukta ne kadar sıklıkla gözlemlediğinizi işaretleyiniz:

Bu davranışı

(1) HİÇBİR ZAMAN (2 veya 3) BAZEN(4 veya 5) SIK SIK (6) HER ZAMAN gözlemliyorum.

1. Yüz ifadesi duygularını belli etmez.	1	2	3	4	5	6
2. Zorda olan bir çocuğu teselli eder ya da ona yardımcı olur.	1	2	3	4	5	6
3. Kolaylıkla hayal kırıklığına uğrayıp sinirlenir.	1	2	3	4	5	6
4. Faaliyeti kesintiye uğradığında kızar.	1	2	3	4	5	6
5. Huysuzdur, çabuk kızıp öfkelenir.	1	2	3	4	5	6
6. Gündelik işlerde yardım eder (örneğin sinif toplanirken ya da beslenme dagitilirken yardımcı olur).	1	2	3	4	5	6
7. Çekingen, ürkektir; yeni ortamlardan ve durumlardan kaçınır.	1	2	3	4	5	6
8. Üzgün, mutsuz ya da depresiftir.	1	2	3	4	5	6
9. Grup içinde içe dönük ya da grupta olmaktan huzursuz görünür.	1	2	3	4	5	6
10. En ufak bir şeyde bağırır ya da çığlık atar.	1	2	3	4	5	6
11. Grup içinde kolaylıkla çalışır.	1	2	3	4	5	6
12. Hareketsizdir, oynayan cocukları uzaktan seyreder.	1	2	3	4	5	6

13. Anlaşmazlıklara çözüm yolları arar.	1	2	3	4	5	6
14. Gruptan ayrı, kendi başına kalır.	1	2	3	4	5	6
15. Diğer çocukların görüşlerini dikkate alır.	1	2	3	4	5	6
16. Diğer çocuklara vurur, onları ısırır ya da tekmeler.	1	2	3	4	5	6
17. Grup faaliyetlerinde diğer çocuklarla birlikte çalışır, onlarla iş birliği yapar.	1	2	3	4	5	6
18. Diğer çocuklarla anlaşmazlığa düşer.	1	2	3	4	5	6
19. Yorgundur.	1	2	3	4	5	6
20. Oyuncaklara iyi bakar, oyuncakların kıymetini bilir.	1	2	3	4	5	6
21. Grup faaliyetleri sırasında konuşmaz ya da faaliyetlere katılmaz.	1	2	3	4	5	6
22. Kendinden küçük çocuklara karşı dikkatlidir.	1	2	3	4	5	6
23. Grup içinde farkedilmez.	1	2	3	4	5	6
24. Diğer çocukları istemedikleri şeyleri yapmaya zorlar.	1	2	3	4	5	6
25. Öğretmene kızdığı zaman ona vurur ya da çevresindeki eşyalara zarar verir.	1	2	3	4	5	6
26. Endişeye kapılır.	1	2	3	4	5	6
27. Akla yatan açıklamalar yapıldığında uzlaşmaya varır.	1	2	3	4	5	6
28. Öğretmenin önerilerine karşı çıkar.	1	2	3	4	5	6
29. Cezalandırıldığında (örneğin herhangi bir şeyden yoksun bırakıldığında) başkaldırır, karşı koyar.	1	2	3	4	5	6
30. Kendi başarılarından memnuniyet duyar.	1	2	3	4	5	6

KAYNAKÇA

Ainsworth, M. D. (1980). Attachment and child abuse. *Child abuse: An agenda for action,* 35-47.

Akarsu, R. H., Tuncay, B. ve Yüzer Alsaç, S. (2017). Anne bebek bağlanmasında kanıta dayalı uygulamalar. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* 6(4), 275-279.

Akfırat, F.Ö. (2006). Sosyal yeterlilik, sosyal beceri ve yaratıcı drama. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(1), 40-58.

Akyol, E., ve Zabcı, N. (2019). Travma sonrası ruhsal işleyişte annenin kapsayıcı işlevinin etkisinin projektif testlerle değerlendirilmesi, *Yansıtma,* 31,19-21, Bağlam, İstanbul.

Alisinanoğlu, F. ve Kesicioğlu, O. S. (2010). Okul öncesi dönem çocuklarının davranış sorunlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Giresun İli örneği). *Kuramsal Eğitimbilim*, 3(1), 93-110.

Alsancak Sönmez, B. (2011). Çocuk depresyonu. *Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi* 16 , Bağlam Yayıncılık, 9-24.

Answorth, M. D., ve Bell, S. M. (1970). Attachment, exploration, and separation: Illustrated by the behavior of one-year-olds in a strange situation. *Child Development*, 41(1), 49-67.

Anthony, L. G., Anthony, B. J., Glanville, D. N., Naiman, D. Q., Waanders, C. ve Shaffer, S. (2005). The relationship between parenting stress, parenting behaviour and preschoolers' social competence and behaviour problems in the classroom. *Infant and Child Development* 14, 133-154.

Apaydın Demirci, Z., Arslan, E. ve Temel, M. (2020). Okul öncesi dönemdeki çocukların duygu düzenleme ve kişiler arası problem çözme becerilerinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* 18(2), 406-421.

Aral, N., Bütün Ayhan, A., Türkmenler, B. ve Akbıyık, A. (2004). İlköğretim okullarının sekizinci sınıfına devam eden çocukların saldırganlık eğilimlerinin Iincelenmesi, *Çağdaş Eğitim Dergisi,* Cilt:29, Sayı:315, s.17-25.

Aslan, Ö. M. (2016). Davranışsal Ketlenme, sosyal içedönüklük, utangaçlık ve sosyal ilgisizlik üzerine bir derleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(57), 487-511.

Aunola, K., Stattin, H., ve Nurmi, J. E. (2000). Parenting styles and adolescents' achievement strategies. *Journal of Adolescence*, 23(2), 205-222.

Avcı, E. (2017). *Anne-babaların tutumları ile ilkokul kademesinde çocukların empati ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,.

Bağçeli Karaman, P., Şen, T., Alataş, S. ve Tütüncü, B. (2018). Okul öncesi dönemde okula uyum sürecine ilişkin öğretmen görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 18 (2), 681-701.

Bandura, A. ve Walters, R.H. (1963). Social learning and personality development. *New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc.*

Bandura, A.(1986). Social foundations of thought and action: *A social cognitive theory, Prentice- Hall, Inc.,* 3. Baskı, New York, s.94-207.

Başar, F. (1996). *Üvey ebeveyne sahip olan ve olmayan 10-11 yaş grubundaki çocukların saldırganlık eğilimleri ve kendilerini algılama biçimlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Bee, H. ve Boyd, D.(2009). Çocuk gelişim psikolojisi. (Gündüz, O., Çev.) Kaknüs Yayınları, 416(18), 603-609.

Berksun, E. O. (2003). Anksiyete ve anksiyete bozuklukları. İstanbul: Turgut Yayıncılık.

Bilgin, M. (2017). Ergenin beş faktör kişilik özellikleri ile sosyal yetkinlik, bilişsel hatalar ve anne baba beş faktör kişilik özellikleri ilişkisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16*(1), 230-250.

Bion, W. R. (1959). Attacks on linking. *The International Journal of Psychoanalysis, 40*, 308–315.

Bion, W. R. (1962). Yaşayarak öğrenmek. (Güvenir,T.Çev.) İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2015.

Bion, W. R. (1965). Transformation, *Karnac Books*, London, 1984.

Bora, A. ve Ünüvar, P. (2020). Okul öncesi eğitime devam eden çocukların kaygıları ile ebeceynlerinin kaygıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 56, 345-361.

Bowlby, J. (1973), Attachment and loss: Vol 2 Seperation: *Anxiety and Anger*, Basic Books, New York.

Bowlby, J. (1980), Attachment and loss: *Vol 3 Loss, Basic Books*, New York.

Bowlby, J. (1982), Attachment and Loss: *Vol 1 Attachment, 2nd ed*., Basic Books,

Bowlby, J.(1944) Fourty-Four juvenile thieves: their characters and home lifes. *The International Journal of Psycho-Analysis, 25*, 19-48.

Bredekamo, S. (2015). Erken çocukluk eğitiminde etkili uygulamalar. (İnan, Z. H. ve İnan, T., Çev.) Ankara Nobel Yayıncılık.

Buluş, M. ve Samur, A. Ö. (2017). Beş-altı yaş çocuklarının sosyal duygusal uyumunu yordamada ebeveyn benlik saygısı, temel ihtiyaçları ve öz yeterliğin rolü. *PAU Eğitim Fakültesi Dergisi, 41*, 105-119.

Burger, M. F. (2006). Kişilik. (İ. Sarıoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Calabrese, M. L., Farber, B. A. ve Westen, D. (2005). The relationship of adult attachment constructs to object relational patterns of representing self and others. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis and Dynamic Psychiatry, 33*(3), 513-530.

Colwell, Malinda J. ve Hart, Sybil (2005). Emotion Framing: Does It Relate to Children's Emotion Knowledge and Social Behavior. *Early Child Development and Care,* S. 176(6), s. 591–603.

Connolly A, Vance A.(2010) Psychosocial factors associated with parent and teacher reports of aggression in children and adolescents with attention deficit hyperactivity disorder. *Aust N Z J Psychiatry, 44*, 667-675.

Cüceloğlu, D. (2016). İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları (28. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çağdaş, A. (1997). *İletişim dilinin 4-5 yaş çocuklarının sosyal gelişimine etkileri* (Yayımlanmış Doktara Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çetin, C. N. (2008). *İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri düzeylerinin ana baba tutumları ve özsaygı ile ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi.

Çiftçi Topaloğlu, Z. (2013). *4-5 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne-babalarının ebeveyn özyeterliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstütüsü,.

Çorapçı, F., Aksan, N. Arslan-Yalçın, D. & Yağmurlu, B. (2010). Okul öncesi dönemde duygusal, davranışsal ve sosyal uyum taraması: sosyal yetkinlik ve davranış değerlendirme-30 ölçeği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(2), 63-74.

Çorbacı Oruç, A. (2008). *6 yaş çocuklarında sosyal yeterliliğin, akran ilişkilerinin ve sosyal bilgi işleme sürecinin değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

D. W. Winnicott (1945). Primitive emotional development. *International Journal of Psychoanalysis, 26:*137-143.

D. W. Winnicott (1960). The theory of the parent-infant relationship. I*nternational Journal of Psychoanalysis, 41*:585-595.

Dereboy, İ.F. (1993). Kimlik bocalaması, Anlamak, Tanımak, Ele Almak. Malatya: Özmert Ofset.

Doğangün, B., Pirinççi, N. (2011). Hiperaktif çocuk depresyonda. Çocuk ve Ergen Depresyonu. Yansıtma: *Psikopatolojik ve Projektif Testler Dergisi,* 25-34.

Dursun, A. (2010*). Okul öncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Ekici, Y.F. (2015). Okul öncesi eğitime devam eden çocukların sosyal becerileri ile aile özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(1), 223-259.

Elkind, D. (1970). Erik Erikson's eight ages of man. *Supplemental Teaching Handouts.*

Elkind, D. (1978). Erik Erikson: insanda gelişimin sekiz evresi. (Dönmez, A., Çev) *Dialoque, 11*(1), 27-38.

Erdinç, S. (2009). *Okul öncesi dönem çocuklarında fiziksel ve ilişkisel saldırganlığın çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.

Erikson, E.H. (1968). Identity: Youth and Crisis. New York: W.W. *Norton&Company,Inc*.

Erol, E. (2018). Çocuk depresif semptom ölçeği geliştirme çalışması (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Erskine, R. (2019). Child development in integrative psychotherapy: Erik Erikson's first three stages. *International Journal of Integrative Psychotherapy, 10*, 11-34.

Erten, H. (2012) *Okul öncesi eğitime devam eden 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri, akran ilişkileri ve okula uyum düzeyleri arasındaki ilişkilerin izlenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Field, A. (2005). Discovering statistics using SPSS. 2nd ed. London: Sage.

Freud, S. (1905). On sexuality: Three essays on the theory of sexuality (J. Strachey, Çev.). *Harmondsworth: Penguin Books*. (1977).

Freud, S. (1914/1991). On narcissism: an introduction. *New Haven: Yale University Press.*

Freud, S. (1915). Instincts and their vicissitudes. *The Standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud,* Volume XIV (1914-1916): On the History of the sycho-analytic movement, papers on the metapsychology and other works. 109-14.

Freud, S. (1917). Introductory lectures on psycho-analysis. *The Standart Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XVI (1916-1917): Introductory Lectures of Psychoanalysis*, 241-463.

Freud, S. (1920). Haz İlkesinin Ötesinde –Ben ve İd (Çev.Ali Nahit Babaoğlu), *Metis Yayınları, İstanbul*.

Freud, S. (1923). The Ego and the Id, The standard edition of the complete. *Psychological works of Sigmund Freud, Volume XIX (1923-1925): The Ego and the Id and Other Works, 1-6).*

Freud, S. (1924). A Short account of psycho-analysis. *In The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud,* Volume XIX (1923-1925): The Ego and the Id and Other Works.

Freud, S. (1930). Civilization and its discontents. *London: Hogarth Press.*

Freud, S. (1940). Haz ilkesinin ötesinde- ben ve id. (A. Babaoğlu, Çev.*)* İstanbul: Metis Yayınları, 2011.

Freud, S. (1953). Three Essays on the theory of sexuality. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud,* Volume VII, Hogarth Press, London, 1905, 135-243.

Geçtan, E. (1993). Çağdaş yaşam ve normal dışı davranışlar. İstanbul: Remzi Kitabevi.

George, D. ve Mallery, M. (2010). SPSS for windows step by Step: *A Simple Guide and Reference*, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson

Gerrig, R. & Zimbardo, P. (2013). Psychology and life. (G. Sart, Çev.). Ankara: Nobel Akademi.

Gerrig, R.J. ve Zimbardo, P. G. (2013). Psikoloji ve yaşam (Sart, G., Çev.). Nobel Yayıncılık, Eylül 2013; 19, 321-322.

Gezgin, S. (2019). *Cezaevinde çocukları ile birlikte bulunan annelerin çocukluk çağı ruhsal travmaları, kapsayıcılık işlevleri ve çocukların psikososyal gelişim durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Göka, E., Yüksel, F.V. ve Göral, F.S. (2006). İnsan ilişkilerinde yansıtmalı özdeşim. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(1), 46-54.

Gözükırmızı, E. (2019). *Okul öncesi çocukların sosyal yetkinlik becerileri ve davranış sorunları ile annelerinin obsesif inanışları arasındaki ilişki (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gresham, F. M. (1986). Conceptual and definitional issues in the assessment of children's social skills: Implications for classifications and training. *Journal o f Clinical ChildPsychology*, 15(1), 3-15.

Gresham, F.M. & Reschly, D.J. (1988). Issues in the conceptualization, classification and assessment of social skills in the mildly handicapped. *Advances in School Psychology*, 6, 203-247.

Gülenay, N.S. (2019). *Davranım bozukluğu belirtileri gösteren çocuklarda annenin kapsayıcı işlevi ve babasal işlevlerin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülkanat, G. (2019). *Aile içi şiddet mağduru annelerin kapsayıcı işlevleri ile çocukların depresif semptomları ve saldırgan davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Günindi, N. (2008). *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden Altı Yaş Çocuklarının Sosyal Uyum Becerileri İle Anne-Babalarının Empatik Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Gürdal Küey, A. (2007). Emziren anne. Psikanaliz Yazıları 14; Annelik, *Bağlam Yayınları*, İstanbul, 43-48.

Kadan, G. (2010). *Okul öncesi dönem çocuklarında (4- 6 yaş) saldırganlık davranışını etkileyen faktörlerin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Kapısız, Ö. Ve Karaca, S. (2008). Erken çocukluk döneminde görülen davranışsal sorunlar ve psikiyatri hemşiresinin rolü. G.O.P Taksim E.A.H. Jaren, *4*(2), 112-119.

Karabekiroğlu, K., Arman, A.R. ve Berkem, M. (2008). Erken çocukluk dönemi psikiyatrik sorunları ile ebeveyn depresyonu arasındaki ilişki: cinsiyetin rolü. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 15*(2), 75-86.

Karabulut, G. (2010). *İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Oyun Tercihlerine ve Spora Katılımlarına Göre Kaygı Düzeylerinin ve Başarı Algılarının İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Karaca, N. H., Gündüz, A. ve Aral, N. (2011). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışının incelenmesi. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 4*(2), 65-76.

Karoğlu, H. ve Ünüvar, P. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri ve sosyal beceri düzeyleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 43*, 231-254.

Kaya, A., Bozaslan, H., & Genç, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(1), 208-225

Kernberg, O. F. (2009). Psychoanalysis: Freud's theories and their contemporary development. In M. G. Gelder, N. C. Andreasen, J. J. Lopez-Ibor Jr, & J. R. Geddes (Eds.). *New Oxford Textboof of Psychiatry* (2nd ed.) (293-320). New York: Oxford University Press.

Kındıroğlu, Z. (2018*). Ebeveynlerin psikolojik iyi oluş ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri ile çocukların sosyal yetkinlik ve davranışları arasındaki ilişki*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kiraz, S. (2015). ''Hayvan''da ve ''İnsanda''da saldırganlık üzerine psikolojik ve felsefi *bir inceleme. Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 19,* 119-136.

Klein M. (2011). Haset ve şükran. İstanbul: Metis Yayınları, 19-80.

Klein, M. (1946). Notes on some schizoid mechanisms. Projective identification: the fate of a concept. *International Journal of Psychoanalysis*, 19-46.

Klein, M. (1955). Psikanalitik oyun tekniği; tarihi ve önemi (Alsancak, B., Çev.). Bağlam Yayınları, 55-75.

Klein, M. (1980). Sevgi, suçluluk ve onarım. Kanat Kitap.

Klein, M.(1957). Haset ve şükran (Koçak O., ve Erten, Y.Çev.). Metis Yayınları.

Koçak, N. ve Tepeli, K. (2006). 4-5 Yaş Çocuklarında Sosyal İlişkiler ve İşbirliği Davranışlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, 1. Uluslar Arası Okul Öncesi Eğitim Kongresi, Ya-Pa Yayınları, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Kurttekin, M. (2018). *2-4 yaş grubunda çocukları olan ailelerin aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumu (Diyarbakır örneği) (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kutlu, H. (2014). *Okul öncesi kurumuna devam eden 5 yaş grubu çocukların saldırgan eğilimleri üzerinde ebeveyn tutumunun etkisinin psikanalitik kuram çerçevesinde incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kuzgun, Y. (2011). Rehberlik ve psikolojik danışma. Nobel Akademik Yayıncılık.

LaFreniere PJ, Dumas JE (1996) Social competence and behavior evaluation in children ages 3 to 6 years: The short form (SCBE-30). Psychol Assess *8:* 369-377.

Mahler M, Pine F, Bergman A (1975) The psychological birth of the human infant. New York: Basic Books

Mahler MS, Bergman FP. İnsan yavrusunun psikolojik doğumu. İstanbul: Metis Yayınları; 2012.

Manke, B., ve Pike, A. (2003). Combining the Social Relations Model and behavioral genetics to explore the etiology of familial interactions. *Marriage & Family Review*, *33*,179–203.

McFall, M. R. (1982). A review and reformulation of the concept of skills. *Behavioral Assesment*, *4*, 1-33.

Nalbant, A.A. (2016). *Okul öncesi kurumlarına devam eden 6 yaş çocukların mizaç, sosyal yetkinlik özellikleri ile çaba sarf ederek kendini denetleme becerisi arsındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Olcay, O. (2008). *Bazı kişisel ve ailesel değişkenlere göre okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal yetenekleri ve problem davranışlarının analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Özbey, S. ve Alisinanoğlu, F. (2009). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60–72 aylık çocukların problem davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. *2/6*, 493-517.

Özcan, O. (2018). *Çocuklarda sosyal uyum ve uyumsuzluğun yordayıcıları: saldırganlık ve ebeveyn öfkesi* (Yüksek Lisans Tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özer, D. (2011). Pediatriden psikanalize, insan doğasından psikanalitik keşiflere. *Psikanaliz Yazıları,* Bağlam Yayınları, İstanbul, *23*:35-54

Padar, P. (2011) Düşünmeyi düşünmek: Bion düşüncesine kısa bir giriş. Yansıtma *Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi* 16, Bağlam Yayıncılık, 123-132.

Parman, T. (2003). Bir psikanalist: Wilfred Ruprecht Bion. *Psikanaliz Yazıları*, Bağlam Yayınları, İstanbul, *7:* 119-127.

Parman, T. (2015). Yeniden Wilfred Ruprecht Bion. *Psikanaliz Yazıları*, Bağlam Yayınları, İstanbul, *30*: 11-20.

Quinodoz, J. M. (2016). Freud'u okumak (Gürdal Küey, N. Çev.) Bağlam Yayınları.

Roman, P. (2014). Eyleme geçiş ve projektif yöntemler: çocuk ve ergen kliniğinde simgeleştirme meselesi. *Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi 21*, 55-66.

Rubin, K. H., ve Rose-Krasnor, L. (1992). Interpersonal problem solving and social competence in children. In V. B. Van Hasselt & M. Hersen (Eds.), *Handbook of social development: A lifespan perspective* (pp. 283-323). New York: Plenum Press.

Schultz, D.P. ve Schultz, S. E. (2007). Modern psikoloji tarihi. (Aslay, Y., Çev.) Kaknüs Yayınları, 90(3).

Seçkin, S. (2015). *Ergenlerde ebeveynlerden algılanan ilgi/kabul ile ergenin sosyal uyumu ve dürtü kontrol düzeyi arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Seven, S. (2006). *6 yaş çocukların sosyal beceri düzeyleri ile bağlanma durumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Spitz, R. (1965). The first year of life. *New York International Universities Press*.

Stacks, A., ve Goff, J. (2006). Family vorrelates of internalizing and externalizing behavior among boys and girls enrolled in head start. *Early Child Development and Care, 176*(1) ,67-85.

Şanlı, D. ve Öztürk, C. (2012). Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarını etkileyen etmenlerin incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* 32, 31-48.

Şehirli, N. (2007*). Çocuk davranışları değerlendirme ölçeğinin geliştirilmesi ve bazı değişkenlere göre incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Taborsky, B. ve Oliveira, R.F. (2012). Social competence: An evolutionary approach, Trends in Ecology and Evolution, *1613*, 1-10.

Taymur, İ. ve Türkçapar, M.H. Kişilik: tanımı, sınıflaması ve değerlendirmesi. *Psikiyatri- de Güncel Yaklaşımlar* 2012; *4*:154-177.

Tunçeli, H.İ. ve Zembat, R. (2017). Erken çocukluk döneminde gelişimin değerlendirilmesi ve önemi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi, 3*, 1-12.

Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük. (2020). 5 Kasım 2020 tarihinde https://sozluk.gov.tr adresinden erişildi.

Türkbay, T., Cöngöloğlu, A., Cesur, G. ve Söhmen, T. (2002). Karşıt olma karşı gelme bozukluğu eşlik eden ve etmeyen dikkat eksikliği aşırı hareket bozukluğunda aile işlevlerinin değerlendirilmesi, *Türk Klinikleri Psikiyatri Dergi*si, *3*(2), 53-58.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları -505/2, s. 1009.

Tüzün, O. ve Sayar, K. (2006). Bağlanma kuramı ve psikopatoloji, *Düşünen Adam, 19*(1), 24-39.

Ulu, E. (2018). Çocuklar için saldırganlık ölçeği öğretmen formunun geçerlilik ve güvenirlilik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi,* 19(1),59-57.

Ulutaş, A., Aksoy, A.B. ve Çalışkan, Z. (2016). Anne-bebek etkileşimi. İ*nönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 5(*1), 38-44.

Ural, O., Güven, G. Sezer, T. Azkeskin, K. E. ve Yılmaz, E. (2015). Okul öncesi dönemdeki çocukların bağlanma biçimleri le sosyal yetkinlik ve duygu düzenleme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal, 1*(2), 589-598.

Uyar Suiçmez, T. (2017). Sınırdurum kişilik organizasyonunun ve depresif semptomların Sullivan'ın kişilerarası teorisi açısından yorumlanması:terapistin katılımcı gözlemci rolü. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi, 4*(2), 1-9.

Uygun, N. ve Kozikoğlu, İ. (2019). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların sosyal yetkinlik davranışlarının incelenmesi. *Ege Eğitim Dergis*i, *20*(1), 305-321.

Verlaan, P. ve Schwartzman, A. E. (2002). Mother's and father's parental adjustment: Links to externalisin behavior problems in sons and daughers. *International Journal of Behavioral Development, 26*(3), 214-224.

Vu, J.A. (2015). Children's representations of relationships with mothers, teachers, and friends, and assosiation with social competence. *Early Child Development and Care, 185*(19), 1695-1713.

Winnicott, D. W. (1965). Oyun ve gerçeklik. Çev. T. Birkan. İstanbul: Metis Yayınları.

Winnicott, D. W. (1971). Playing and reality. London: Tavistock.

Winnicottt, D.W. (1998). Başlangıç noktamız ev. (Diner, N ve Nirven, N., Çev.) Pinhan Yayıncılık, Mayıs 2014.

Yavuzer, H. (1995). Çocuk eğitimi el kitabı. İstanbul: Remzi Kitapevi

Yolcu, M. N. ve Düşünceli, B. 60-72 aylık çocukların dikkat becerisinin ve ebeveynin kapsayıcılık işlevlerinin eğitim düzeyine göre incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39*, 89-107.

Yörükoğlu, A. (2002). Çocuk ruh sağlığı. Özgür Yayınları, İstanbul, 2002.

Yuvacı, M. Ve Kahraman Ö.G. (2019). *Baba katılımı ile okul öncesi dönem çocuklarının sosyal yetkinlik ve davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü,.

Zabcı, N. (2005). Çocuk ve psikosomatik. *Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*, 3-4, 17-32.

Zabcı, N. (2012), Çocukluk döneminde görülen sınır patolojilerin ortak özellikleri. Sınır Patolojiler-I *Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi* (17), 23-29.

Zabcı, N. (2014). Gizil dönemde erken ergenlik. *Yansıtma Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi 21*, Bağlam Yayıncılık, 19-25.

Zabcı, N., Erol, E. ve Şimşek, Ö. F. (2018). Ebeveyn çocuk kapsayıcı işlev ölçeği geliştirme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 8*(51), 190-212.

Zsolnai, A.(2002) Relationship between children's social competence, learning motivation and school achivement. *Educational Psychology, 22*(3), 317-329.